

Бела Книга

за професионалните
и работни права
на новинарите

Самостоен синдикат на новинари
и медиумски работници

Самостоен синдикат на новинари и медиумски работници

Бела книга

за професионалните
и работни права
на новинарите

Скопје, 2014

Издава:
Самостоен синдикат на новинари и медиумски работници

Уредник:
Свездан Георгиевски

Правни коментари:
Димитар Апасиев

Лектура:
Оливера Ќорвезироска

Дизајн:
Зоран Ричлиев

**Самостоен синдикат
на новинари и
медиумски работници**

ssnm.org.mk

**British Embassy
Skopje**

Подготовката на оваа публикација беше овозможена со поддршка од Британската амбасада во Скопје, во рамките на проектот „Јакнење на работните права во медиумите“. Мислењата и ставовите наведени во оваа публикација не ги одразуваат секогаш мислењата и ставовите на Британската амбасада во Скопје.

The British Embassy in Skopje supported the preparation of this publication, within the project “Upholding the labor rights in media”.

The content of this publication does not necessarily reflect the position or the opinions of the British Embassy in Skopje

Содржина:

Вовед	7
Отпуштања	
Случајот на Билјана Јовановска и нејзините колеги против МПМ	13
Договори на определено време	
Кратко јаже за новинарите	23
Дописници	
Дискриминирани во секој поглед	33
Хонорарна работа	
Армија новинари се принудени да работат „на црно“	41
Автоцензура	
Сопствениците, уредниците и политичарите ги замолчеа, новинарите прифатија	51
Критички медиуми	
Меѓу затворање и цензура	61
Истражување	
Ниските граници на македонското новинарство	73
Анкета	
Анкета за работничките и професионалните права во медиумите	77
Наместо заклучок	91

Вовед

Во Самостојниот синдикат на новинари и медиумски работници на Македонија веќе йодолго време се чувствуваше потреба за оштетување на најкрутиот проблем на македонскиот журнализам во еден засебен документ, за анализа на шешкотии со кои секојдневно се соочуваат неговите членови и новинарите воопшто. Еден од резултатите на тоа созревање е шокот оваа студија за работниште права и професионалниот стапард на македонскиот новинари.

СНИМАЊЕ НА НАЈНЕВРАЛГИЧНИТЕ ТОЧКИ НА МАКЕДОНСКИОТ ЖУРНАЛИЗАМ

Домаќинството не беше да се најрави некое квантитативно глабинско снимање на најнервичните точки на македонскиот журнализам, зашто, конечно, прашање е колку е тоа и воопшто можно во овој момент, пред се јоради нејтрансформеноста на медиумскиот структури, на владеачкиот елит, и на османашките фактори што ја заокружуваат македонската медиумска слика, но и јоради ои-

штата атмосфера на спротив и малодушност што владее меѓу новинарскиот професионалци. Овие претпоставени маркери на драстичен начин се јошвердија и во текот на процесот на работата врз Белата книга за работнишките права и професионалниот стапард. Една од манифестантичките карактеристики на изложението јајави, која љубојтиштиот читател веднаш ќе ја забележи е - анонимноста на соѓоворниците. Осважноста своите сознанија да ги кажат под сопственоот име и презиме ја има главно само веќе изложениот новинар, односно оние што работи во таканаречениот независни медиуми, во медиумите што во своите уредувачки политики ги нечуваат критичките тонови кон власти. Еве, веројатно и овие искустви доволно довораш за нивото на кое се наоѓа македонскоот новинарство денес.

Сепак, и така како што е структурирана и најравена, Белата книга

содржи доволно елементи за да се добие ѕолематска слика. Таа ўрактично содржи шест јакстови и едно исѣтражување, што врз рејрезентативен примерок македонски новинари, за тошребиште на Белаќа книѓа, го направи агенцијата „М – јросек“. Избраниот теми за обработка, иако јрејстравуваат шест засебни јакстовни единици, всушност ја јакомираат македонската новинарска маѓа, и, се разбира, како јакви, создаваат една целина, односно јредел и јресек на веројатно најсертизиште академични проблеми од сферите на работниште односи и јрофесионалниште симпандарди. Ог уредничка ѡлегна ѡочка, јринцијот на изборот на теми се доби ѡокму од резултатиште на исѣтражувањето, но и од ексилакациите на самиште автарии, што своите ѡези ѝ бранеа на отворен конкурс, расишан ѡокму за да се дефинираат невралгичниште ѡочки што треба да бидат обработени. Се разбира, не може да се јексилакира ништу извесен субјективен критериум во создавањето на оваа јубликација.

Иако, во рамките на обработката, во книѓата се вклучени низа сојдоворници, што значи дека јрактично се обработени десетици случаи на нарушување на новинарскиште јрава, конкретна и тоцелосна обработка доби случајот на новинариште на „Уштински весник“ (преку примерот на Билјана Јовановска), што избубија работна јоради синдикални активности, односно јоради сионстант јрошес. Овој случај е своевиден меѓуник, кој јретвора еден јреседан во јправило. Имено, од тој момент врениште јрофесионалци со невидена лесноштија османуваат без своите работни месеци, а јричиниште речиси никогаш не се образложени со нејрофесионалност, нејочиштување на работниште обврски или незадоволителен квалиитет на работната. Случајот на новинариште на „Уштински весник“ е маркантен и јоради недоследнашта судска јрактика, како и јоради конфроверзниште и исклучувачки оглуки на судскиште инстанции.

Вакваја јрактика, како и честите јромени на Законот за работни односи овозможуваат уште еден исклучок да се јрејтвори во јправило – вработување на оределено време. Имено, договориште на одредено време се, веројатно, најлесниот начин кај работодавачите ѝ држат новинариште на „шенок конец“. Веќе станува јракса договорот да се јпродолжува секој месец, а се случува дури и шие крајкотрајни договори да не бидат јочиштувани, а новинариште без никакво образложение да османуваат надвор од работна. Вакваја јрактика се користи за гисцијилинирање на новинарскиот еснаф, односно за контрола врз нивната работа.

Слична е јозицијата и со хонорарниште соработници. Иако вакваја какшеторија вработувања јрактично не постои во јозицијивниште законски акти, јавна штајна е дека хонорарниот андажман е една од најчестиште јојави во македонскиште медиуми. Често тој прогледување низ јрсии и селекцијивниот пристап на инспекцискиште органи создаваат маса од оѓромен број целосно незаштитени новинари. Основната карактеристика за оваа новинарска група е слабата јлатеност, прекувременото работење, неиспакањето на никакви јригонеси што произлегуваат од работниот однос, со еден збор целосна социјална и егзистенцијална несигурност.

Процентуално гледано најмногу новинари со хонорарен стапус има меѓу дойснициите од земјата. И воодушто дойснициите влегуваат во најранливиите групи новинари. Освен што се илјадени јасекое присвојено името, тие работат во целосно субстандардни услови, користејќи сојствени средстава за работата (комјутери, фото-апарати, камери, автомобили) и често работејќи на неколку работни месеци за да можат да си ја обезбедат егзистенцијата. Нивниот однос со „цензуралниште редакции“ најчесто може да се окарактеризира како „обрски без ѕрава“. Нивниште постреби секогаш доаѓаат како последни на дневен ред (ако воодушто и сопствената за разледување), додека очекувањата за навремено и сеопфаќа информирање се иогразбираат. Со еден збор, дойснициите се „заборавена“ категорија новинари.

БЕЛАТА КНИГА СОДРЖИ ДОВОЛНО ЕЛЕМЕНТИ ЗА ДА СЕ ДОБИЕ ГОЛЕМАТА СЛИКА

Ништо иолесно не им е ништу на новинарите кои работат во медиумите што се обидуваат да одржуваат некакви йовисоки професионални стандарди и кои се декларираат како независни од владините политики. Овие медиуми најчесто се на удар на сериозни социјално-економски притисоци, најчесто преку судски џужби за клевети, преку селективниот пристап до маркетиншкиите средстава, па се до оневозможувањето на професионалното извршување на работите.

Ваквата глобална слика доведува до што доведува – до претворање на медиумите во глација на одредени политички и економски цензори на моќ, до нивно користење за бизнис и политички интереси, до претворање на новинарите во своевидни деформирани оиштесивно-политички работници... Резултатот на сево ова и не може да биде ништо друго, шукот доминација на нејпрофесионализмот. Односно масовна примена на цензура и автокоцензура, говор на омраза, синнување, дезинформации, неисмененост...

Иако фокусот е ставен врз извршувањето на новинарската професија, некакво синтезирање на резултатите до кои дојде Белата книга можат да не' одведат и до проценка на нивото на македонското оиштесиве. Зашишто кајасија профалната сос тојба во македонскиот медиумски простиор и не е ништо друго шукот индикатор за демократскиите критичарски на државата. Одземањето на консумацијата на едно од основните човекови ѕрава – слободата на говорот, најшто ги усложнува и вкујниште оиштесивни, политички, социјални, културни и економски процеси, кои неминовно доведуваат до разнебиствување на државното ѕкиво, носејќи ја земјата во ексклузивно нејзиниот прендавач – кон иолутошалијарно оиштесиво каде што владеат притисоци, цензури, економска зависност, концентирана моќ, коруптивни модели...

Иако првениот најчесто намера на Белата книга е да алармира, нејзината секундаарна, но не јомалку важна, функција е моќивирака. Имено, преку

гуја геносицирањето на проблемите и нивно егзактно јаснавување, може да се гојде и до шерајаја за болношто новинарска џело. Значи, осушануваш овие шекстови не само како сведоштво, туку шокму како мешив за обмислување и промислување за насоките што треба да се преместат кон консолидирање на состанојбиште. Таа треба да биде еден вид џошник и за дебата, но и за конкретно дејствување. Во тоа смисла, ако запалениот аларм сушаса барем во некои йериферни делови на активнашта оиштесувена свесност, тојаш и некакви резултати ќе бидат неминовни. И тојаш, само тојаш ќе смештаме дека нејзината тојава ја осушарила својата смисла.

Имајќи ја сеќа прег себе оваа публикација, уредникот е подготвен да им оддаат признание на своите колеги и јартицијиенти во проектот: Љубомир Костовски, Билјана Бодановска, Кристина Озимец, Илчо Цвејановски, Сашка Цвејковска и Фросина Димеска, тојтоа на спречниот штим на агенцијата „М – простиек“, на Димитар Ѓасиев за прваничите коментари, на претседателката на ССНМ Тамара Чаусидис за нејзината целиосна инволвираност во создавањето на публикацијата, како и на сите други кои, со својот труд, совешти и знаење, несебично помогнаа во излегувањето на Белата книга. Сите евентуални слабости на овој труд, значи, треба да му се прииштат исклучиво на уредникот.

Свездан Георгиевски

Бела
книга

Случајот на Билјана Јовановска и нејзините колеги против МПМ

Случајот со отказните решенија против група новинари на „Утрински весник“ од средината на 2011 година ја согледува позицијата на новинарот во нашиот правен систем од аспект кога тој е соочен, најпрвин, со неправдата во својата матична новинарска куќа, која како мокрен стожер во информативниот простор, наоѓа начини да го оневозможи владеењето на правото и во областа на работните односи, онаму каде што е засегната позицијата на новинарот.

ЛЕСНИТЕ
ОТПУШТАЊА НЕ
НАОГААТ
СООДВЕТЕН
ТРЕТМАН ВО
ПРАВНИОТ СИСТЕМ

Навидум, тоа е само обичен спор меѓу работодавач и работник (работници). Но, заради интересот што го предизвика и вклученоста на многу фактори во процесот на заштита на новинарите, тој наликува на модел низ кој може да се опсервира позицијата на новинарството во земјата воопшто.

Случајот со новинарката Билјана Јовановска, како и нејзините четворица колеги - Катица Чангова, Оливера Војновска, Фарко Шакири и Тамара Грнчароска, е пример на тоа како правната држава „папсува“ како што се оди во повисоките форми на правна заштита на работничкото право, но и заштитата на дел од правата и слободите кои се загарантирани во секое демократско општество.

Воедно со овој случај кој беше присутен во јавноста се испрати јасна порака како ќе поминат сите оние што ќе се обидат да го изразат своето право на работничко незадоволство на протести и обиди да си ги зачуваат своите работни места.

Спонтан собир

Во текот на 2011 година во компанијата МПМ, дел од интернационалниот концерн Вест Алгемајне Цајтунг (ВАЦ) се прават подготвки за рационализација на бројот на вработените. Низ формални и неформални средби на вработените во „Утрински весник“, еден од трите дневни весници што ги издава оваа компанија, се говори за најголеми отпуштања од работа во однос на вкупниот број на вработени.

Еден ден по 12-тиот роденден на весникот, на 24 јуни 2011 година, најавено е доаѓање во редакцијата на екипа од менаџментот на компанијата, која треба најофицијално да ги претстави своите мерки на рационализација на кадарот. Новинарите кои го дознаваат тоа, тој ден ги повикуваат и своите во мигот отсутни колеги (користење годишни одмори, слободни денови) заедно да го слушнат решението за нивната судбина. А по конкретните сознанијата на дел од тие факти, изразуваат спонтано незадоволство коешто се претвора во барање за одржување прес-конференција за запознавање на јавноста со ситуацијата.

Со договор меѓу присутните новинари, најстарат од нив - Билјана Јовановска, им се обраќа на дојдените новинари и ги обелоденува решенијата на компаниското раководство, претходно само навестувани - се планираат најмалку десет отпуштања (а можеби и повеќе) од 47-те вработени.

Во обраќањето се изразува стравување дека најавите за отпуштања на една петина од вработените се само чекор кон постепено згаснување на дневниот весник. Воедно се вели дека нивните плати, коишто се движат од 200 до 400 евра, нема да ги поправат финансиските прилики во редакцијата. При тоа е воочено дека таму во мигот и недостасува персонал! Се бара да се организира состанок меѓу раководството на МПМ и синдикатот на редакцијата, а како можен притисок за таквата опција се предлага и прекин на работата и неизлегување на весникот следниот ден.

Компанијата истиот ден (24 јуни 2011) издава соопштение во кое состанокот се толкува како „акт на самоволие на поединци“ и како „обид за нарушување на работната дисциплина“. Конференцијата за печат се оценува како повик од неовластени лица, а изнесените податоци како несоодветни на вистинската политика на фирмата.

Весникот излегува следниот ден на намален број страници. Рекламните прилози не се скусени и од тој аспект нема материјална штета. Изданието го подготвуваат главната уредничка и неколку уредници на рубрики, кои не се согласуваат со прекинот, врз основа на постојни материјали кои се веќе архивирани, а се

дело и на работниците кои најавиле спонтан прекин на работата.

Три дена по настанот, претставници на Самостојниот синдикат на новинари и медиумски работници, синдикатот на „Утрински весник“ и раководството на МПМ, одржуваат средба во врска со случувањата во „Утрински весник“, поврзани со најавите за кратење на работните места што доведе до спонтан прекин на работата.

На средбата Синдикатот го презентирал ставот на мнозинството членови во „Утрински весник“ кои не ги прифаќаат најавите за откази и бараат преговори за наоѓање друго решение. Воедно, ССНМ информира дека, иако не бил информиран за прекинот на работата, бидејќи тоа се случило спонтано, целосно стои зад мнозинството членови во колективот кои учествувале во настаните.

Имајќи ја предвид пазарната логика, раководството на МПМ му понудило на синдикатот да направи предлог за намалување на трошоците, кој нема да вклучи отказни решенија. Тој предлог им е презентиран на вработените и на раководството на „Утрински весник“ и е прифатен, но поради она што следуваше, никогаш не е реализиран.

Експресни отказни решенија

ДЕН ПО 12-ТИОТ РОДЕНДЕН НА ВЕСНИКОТ, НАЈАВЕНО Е ДОАГАЊЕ НА ЕКИПА ОД МЕНАЏМЕНТОТ, КОЈА ТРЕБА ДА ПРЕТСТАВИ МЕРКИ НА РАЦИОНАЛИЗАЦИЈА

Три дена по договорот меѓу Синдикатот и менаџментот на „Утрински“, откако на вработената Јовановска усно ѝ е соопштено дека е сuspendирана, а нејзините текстови не се објавуваат, управителот на „Круг“ ДОО, кое е дел од ВАЦ - Срѓан Керим, потпишува Одлука за престанок на нејзиниот работен однос поради кршење на работниот ред и дисциплината и работните обврски без отказен рок. Отказ добива и новинарот Фарко Шекири, кој во посочениот ден воопшто и не бил на работа, но дошол за да се информира за намерите на менаџментот и бил активен во носењето на одлуката за спонтан прекин на работата.

Во Одлуката за отказ од 1 јули 2011 година, работодавецот се повикува на членовите 82, став 1 и 239, точка од ЗРО, член 47 од Правилник за работни односи и од Правилникот за ред и дисциплина во „Круг“ ДОО (дел од ВАЦ каде што влегуваат само дневните весници „Утрински“ и „Дневник“).

Управителот, накусо, тврди дека прекинот на работата има за цел - неизлегување на весникот и дека зад него стои организација на неколку новинари. Исто така се подвлекува дека зад

протестот не стои синдикалната организација и главната уредничка.

Синдикална реакција

Веста за отказите во „Утрински“ ги крена на нозе новинарските организации. ССНМ и Здружението на новинари на Македонија силно се солидаризираат со колегите од „Утрински весник“ кои се противат на намерата на менаџментот на МПМ да отпушти од работа новинари како казна за изразување работничко незадоволство.

ЗНМ ја поддржува акцијата на ССНМ за солидаризирање со колегите на „Утрински весник“ преку потпишување изјава за поддршка и го повикува своето членство масовно да се приклучи на акцијата.

Поттикнати од овие отпуштања, но и од севкупната состојба во која работат новинарите, затворањето на неколку медиуми ТВ А1, „Време“, „Шпиц“ и „...е ре“, на 5 јули 2011 година новинарите, хонорарците, фоторепортерите, снимателите и техничките кадри од сите медиуми во Македонија застанаа во одбрана на своите работнички права и одржаа протестен марш низ центарот на градот, до Плоштадот Македонија.

Организатори на протестот беа Самостојниот синдикат на новинари и медиумски работници на Македонија и Здружението на новинари на Македонија. Новинарите на протестот побараа од работодавачите да го признаат синдикатот како реален партнери во социјалниот дијалог и да не се дозволи новинарскиот труд да се третира како алатка за исполнување на личните бизнис или политички интереси.

Истиот ден, во реакцијата која стигнува од германскиот синдикат VER.di, се дава поддршка на борбата на македонските новинари за нивните права. Се бара од бордот во Германија и Македонија, „во Македонија да се однесуваат согласно германските стандарди на цивилизираност и коректност“. Отказите се оценуваат како „непримерни и несоодветни“ и се бара работниците да се вратат на работните места, а во иднина сите бизнис планови и деловни потези да бидат транспарентни, навремени и носени во релација со синдикатот.

И што се случува потоа - дел од новинарите на „Утрински весник“ кои учествувале во простестите добиваат отказни решенија на работните маси. Бројот на лица со отказни решенија и покрај наводниот договор со Синдикатот едноставно се покажа лажен. Во тој миг МПМ себе се претставува како компанија која не прифаќа социјален дијалог со релевантни партнери како што се синдикалната организација на колективот и гранскиот синдикат на ниво на земјата.

ССНМ издава соопштение во кое вели „во моментот кога стојици новинари беа на протест, меѓу другото и за да им дадат поддршка и да покажат солидарност со двете колешки кои во петокот експресно ги загубија своите работни места, МПМ одговори со нови откази. Затоа не ни останува ништо друго, освен да констатираме двоен морал на компанијата која прва го започна дијалогот со Синдикатот, сега за да го напушти, уништувајќи ги релациите на коректност. Отказите за нашите колеги нема да нè деморализираат и нема да дозволиме да се уништи синдикалниот активизам уште на самиот почеток од неговото раѓање“.

Правна постапка

ДЕЛ ОД НОВИНАРИТЕ
НА „УТРИНСКИ
ВЕСНИК“ КОИ
УЧЕСТВУВАЛЕ ВО
ПРОСТЕСТИТЕ
ДОБИВААТ ОТКАЗНИ
РЕШЕНИЈА НА
РАБОТНИТЕ МАСИ

Заштитата на правата на работниците од „Утрински весник“, првите пет кои добија отказ од дузината вработени што беа отпуштени во компанијата, продолжува да тече по линија на правни спорови.

На 18 јули 2011 година, Државниот инспекторат за труд издава соопштение во кое се вели дека добил пет писмени барања за заштита на правата од работен однос од вработени во Круг ДООЕЛ (Оливера Војновска, Тамара Грнчароска, Билјана Јовановска, Фарко Шакири и Катица Чангова), дека извршил инспекција надзор и дека констатирал оти вработените не можат да добијат, согласно ЗРО, отказ без отказен рок. Поради тоа трудовата инсекција носи решение со кое му се наложува на работодавецот да донесе одлука за поништување на одлуките за престанок на работниот однос без отказен рок. Решението (07 - 1443) треба да се спроведе веднаш. Ова решение во опширно објазложение се потпира врз основа на тоа што основите кои се наведени за отказите не можат да имаат за производ - отказ без отказен рок.

Во дел од судските постапки е видливо дека во стартот пре тежнува судиското слободно уверување и дека ниту едно од мислењата на актерите во тој работен процес (инспекции на труд, синдикални организации - матичната и ССНМ) не се земени за револентни, па новинарките Оливера Војновска, Катица Чангова и Тамара Грнчароска ги губат процесите на Основен суд и во Апелација и моментно се пред Врховен суд.

Судовите на некој необјаснлив начин не се држат до постапката која мора да постои при давањето решенија за престанок на работен однос која подразбира дека не е можен отказ без дисциплинска постапка и тоа е правило без исклучок.

Пресвртот доаѓа на крајот од минатата и почетокот на оваа година.

Имено, новинарот Фарко Шакири деновиве е вратен во компанијата и понудено му е работно место, но во друг медиум, откако неговата тужба е усвоена и станува правосилна.

Со пресуда на основниот суд добиена на 17 јануари година, а донесена на 31 декември минатата година, поништена е како незаконита одлуката за престанок на работен однос и на новинарката Билјана Јовановска.

Ова, на прв поглед може да се сфати како финале на правдата и правната држава, но доколку не се работеше за поинаков третман на исти случаи, со идентични сведоци и идентични факти, и тоа не само од различни судии, туку и од ист судија што ги суди тужбите на Јовановска и Чангова.

Имено, ист судија заклучил дека примената на членот 293, точка 3 од ЗРО во случајот на Јовановска нема основ, бидејќи, не се исполнети условите за да се даде решение за отказ без законски рок, додека пак, во случајот на Чангова пресудува поинаку.

Претставници од Хелсиншкиот комитет присуствуваа на судењата на новинарите. Најважна повреда на правата на новинарите е што им се повредува правото, законски гарантирано, работниот процес да заврши за шест месеци. Но, судска разрешница за една од тужителките се чекаше две и пол години по започнување на судските процеси.

- Во врска со ова право, на приоритетно и брзо судење, е и правото на работа и други, сродни права. Тие се поврзани со егзистенцијата на семејства и не се дозволиви во судската практика, бидејќи законодавецот не случајно се определил за роковите кои се познати (до шест месеци) - велат од Хесиншки.

Според оваа организација посветена на промоција и заштита на човековите права, со тоа што новинарите се избркани од работа непосредно по изразување нездадоволство, се прави удар врз правото на слободно изразување мислење, на синдикално и друго дејствување, особено кога им е загрозено основното егзистенцијално право.

Резиме

Иако судските процеси не се завршени, од досегашниот обид на групата новинари од „Утрински весник“ да се заштитат од отказите што им се врачени и на низата вклучени организации и институции во овој работен спор, може да се заклучи следново:

Најпрвин, најголемата компанија во областа на печатените медиуми во Македонија - МПМ, како дел, во тоа време, од една

светска компанија во оваа област, ја пропушти можноста да ги пренесе на наша почва модерните, партнеришки сфаќања за релациите меѓу корпоративното раководство и работниците. И кога се обидува да отпочне дијалог меѓу синдикатот и работодавецот по основ на технолошкиот вишок и се доаѓа до некое, првично решение, договорот еднострано се раскинува и се продолжува со старата политика на примена на „гола сила“.

Потоа, се носи модел за рационализација без учество на вработените. Тој се носи со непознати квантитативни елементи, ниту се познати крајните цели на т.н. рационализација. Имено, во „Утрински весник“ со погореспомнатите отказни решенија, а и потоа, се отстранети или си заминале една дузина вработени, ама потоа таму се префрлени вработени од други новинарски редакции (од „Дневник“).

Во меѓувреме, во рамките на овој издавач се основаа и други изданија каде што можеше да се префрли „вишокот“ кој е квалификуван за својата работа, ама се примија сосема нови новинари, на конкурс. Ова го отвора сомневањето дека МПМ во своите новинари гледал како на „подобни“ и „помалку подобни“ вработени и дека зад рационализацијата можеби стојат и други мотиви.

Оттаму и тврдењата на Синдикатот дека ваквите постапки кон вработените кои се осмелиле да демонстрираат неиздоволство, неминовно се дизајнирани да се влее страв кај новинарите и да се влијае на нивното синдикално и друг

вид професионално организирање.

Со втерувањето страв, со недозволувањето на изнесување свое мислење во самата компанија, на нив се влијае и како на креативни и слободни битија по однос на сите општествени прашања со кои се сретнуваат и за кои треба да известуваат или коментираат!

Недоволната солидарност меѓу самите новинари, секако е прашање кое се наметнува и во овој случај, како и прашањето на слабиот интерес за синдикално организирање, што е еден светски тренд со децении, ама и лош патоказ за бранењето на работните права на новинарите, од кои се очекува да имаат повисока свест за самоорганизирање во легални институции на системот.

Прашањето на однесувањето на дел од институциите (Управ-

МПМ, КАКО ДЕЛ,
ВО ТОА ВРЕМЕ,
ОД ЕДНА СВЕТСКА
КОМПАНИЈА, ЈА
ПРОПУШТИ МОЖНОСТА
ДА ГИ ПРЕНЕСЕ
МОДЕРНИТЕ,
ПАРТНЕРСКИ
СФАЌАЊА ЗА
РЕЛАЦИИТЕ МЕЃУ
КОРПОРАТИВНОТО
РАКОВОДСТВО И
РАБОТНИЦИТЕ

ниот суд, дел од редовните судови) покажува на тоа дека се суди под импресии, без поткрепување на одлуките врз материјалното право и дека постои недозволива дискрепанција во одлучувањето меѓу исти или слични институции (инспекциски органи - Управен суд), или меѓу самите судии во исти судови.

Љубомир Костовски

Реваншистичкиште сусјензии и екс-пресниште ошкази, како малициозни „штрафајбрекерски мерки“ насочени кон оние вработени кои се малку јабуншовни од груѓиште и стоншано сакааш да го изразаш својот револш, се едни од најстресниште во македонската претурно-правна практика. Ова, од друга страна, го ошвора суштинскиот проблем на нашето современо претурно право – а тоа е оневозможување на освртувањето на уставното право на штрафај, како последна, природно-правна и легитимна мерка за заштита на работничкиот права. Од законска гледна точка, так, во тојзег на нејсупуларниште основи за оштештања - со или без ошказен рок - или, како штоа е дефинирано во ЗРО, „начиниште на престанување на важноста на договорот за вработување“, во вододелнишките пранцизиски период дојде до глабинско и зајтикувачко намалување на правата на работнициште!

Работодавачите овие драконски и безмилосни мештоди на брзо давање „дисциплински ошказ“ најчесто ѝ користат кога ќе најдат на организиран оштуп од страна на работнициште, без озлед на тоа дали тие се или не се синдикално организирани, а судсивото целосно иотфрли во освртувањето на својата заштитна улога, особено во овие случаи кога имаме целосно

злонамерни, нејправдани, шенденциозни и пропагандистички најави за масовни оштештања или пропаганди на технолошки вишок на јавеке новинари од разни медиумски куќи, кои се осмелите јавно да претвортат за проблемите во нивната редакција или за притисоците на кои се изложени од страна на нивните уредници и менаџери. Имено, преку навлегување на неолибералниште доктрини во сферата на

претурното законодавство, видлива е државната шенденција на дестимуирање на користењето на ова круцијално колективно право на вработениште, како директен мештод за заштитата на своите права. Така, преку серијата пречесни измени и дойолнувања на Законот за работни односи, беа воведувани низа рејресивни мерки кои имаат шенденција да го обесхрабрат штрафувањето, дури и тој цена на пропагандистичката обременувајќи го со низа бирократиски пропедури кои треба да се завршат преку го се зајочне лежитимен штраф (на пример: во улога на законски организатор на штрафа може да се јави само синдикалот; воведена е обврска за претходен обид за воведење јасната за јакување со работодавецот; воведена е можност за јакање надомест на евентуална штешта која би му се претчинила на работодавецот, со што се урива смислата на самата инспирирација штрафа; воведена е огромна листа на и.н. пропагандистички и нужни работни кои не смеаш да се прекинаат за време на штрафот; намалени се правата на работен однос за време на штрафа; воведени се низа претрпачни одредби пропад „недисциплинираниште“ штрафувачи и т.н.). Надминувањето на овој огромен поцртан проблем во иднина би морал да се огнива преку своевидна дерегулација и законска „релаксација“ на оваа круцијална материја, бидејќи таа сеќа е зајдешена од претпогнато правно нормирање, кое de facto го оневозможува освртувањето на правоот на штрафај во практиката.

ПРАВЕН КОМЕНТАР

Кратко јаже за новинарите

Вчера - зголемена плата како награда за добар работник, денес - отказ. Наутро на настан како новинар, напладне - остана без работа. Ваков шок на крајот од минатата година доживеа новинарка вработена во една телевизија. Таа е последниот случај во чиј отказ стои образложение „деловни причини“ - формулатија која законот ја дозволува, а газдите неколку години наназад масовно ја (зло)употребуваат за да се ослободат од новинарите кои власта, сопствениците или уредниците ги сметаат за „неподобни“.

Ова е драстичен пример на отпуштање без никаква најава, без конкретна вина кај работникот и без аргументирано образложение од страна на работодавачот. Новинарката за неколку часа остана без работа, а уште никој не ѝ кажува што и кому, всушност, му згрешила. Особено бидејќи пред отказот, немало никакви проблеми кои би навестиле ваков потег на работодавачот.

СО ДОГОВОРИТЕ НА
ОПРЕДЕЛЕНО ВРЕМЕ
НОВИНАРИТЕ
СЕ ДРЖАТ ВО
НЕИЗВЕСНОСТ,
СЕ ЗАПЛАШУВААТ
ДЕКА ЛЕСНО
МОЖАТ ДА ОСТАНАТ
БЕЗ РАБОТА

- Договорите за работа беа во траење од три месеци и постојано ни ги продолжуваа. Последниот договор го потпишав на 8 ноември 2013 година, исто така на три месеци. Пред да потпишам, добив и придржно писмо од работодавачите дека се задоволни од мојата работа и сакаат да го продолжат договорот. На 11.12.2013 година ја примивме ноемвриската плата со која јас и уште неколку колеги добивме зголемување од илјада денари, поради добро извршување на работните задачи. Само ден подоцна, на 12.12.2013, програмскиот директор на телевизијата ми соопшти дека бил известен од ра-

ботодавачите оти има решение за прекин на работниот однос - сведочи новинарката.

Во случајов, работодавачот не чекал да истече ни потпишаниот договор со рок до февруари годинава. Во брзањето да го даде отказот, направил грешки во процедурата - една од нив е што заместо лично да ѝ го врачи отказот, ѝ го пратил по пошта.

- Бев изненадена и зачудена, уште повеќе што моите директни претпоставени, програмскиот директор и главниот и одговорен уредник, не можеа да ми ги кажат причините за отказот. Исто како ни управителот на фирмата кој е потписан на решението. Решението ми беше пратено по пошта на домашна адреса, а јас побарувам да ми го пратат на е-адреса. Дури тогаш прочитав дека станува збор за отказ кој фирмата го образложува со деловни причини и намален обем на работа на работодавачот - вели таа.

Оваа новинарка зад себе има десетина години работно искуство. Беше дел од тимот кој ја стартиуваше телевизијата пред три години. Прво беше на позиција уредник на вести. Откако во јули 2011 година неколку новинари беа отпуштени, неа ја сменија од функцијата и ѝ дадоа само новинарски задолженија. Но, критики на нејзината работа немало.

- Отказот беше моментален, без отказен рок. Јас бев затекната, оти ништо не ме подготви за вакво нешто. Истото утро бев на напстан и воопшто не очекував само неколку часови подоцна да останам без работа. Првото нешто на што помислив беше дека можеби има друга причина во позадина. Ама, никој не сакаше или не можеше да ми објасни што е тоа. Уште не верувам дека отказот е од економски причини. Нема начин како да го докажам тоа и да откријам што навистина се случи - раскажува таа.

Збунета е од формулатијата „деловни причини“, бидејќи немало никакви показатели за криза во фирмата - напротив, во однос на почетокот, обемот на работата се зголемувал, се воведувале нови изданија на вести, а рекламните приходи биле во пораст.

Неизвесност, заплашување и контрола

Овој пример ја отсликува професионалната несигурност со која се соочуваат најголем дел од новинарите во македонските медиуми - секој ден работат и живеат со можноста дека токму тој ден може да им биде последен на работа. Колку и да е голем проблемот што ќе ја загрозат својата или егзистенцијата на семејството, пострашно е што потоа ќе поминат месеци додека повторно да се вработат како новинари - ако воопшто најдат работа.

Во медиумите, главно, провладуваат договорите за работа на определено време. Најчесто, тоа се договори на еден месец, на

три или на шест месеци. Наталија Радивојевиќ Миленкова, адвокатка која ги застапува новинарите преку Самостојниот синдикат на новинари и медиумски работници, вели дека ваквата состојба е од 2010-2011 година, од кога почна масовното отпуштање на „неподобните“ новинари.

- Сметам дека воопшто, тенденцијата на работодавачот е да го олесни начинот на отпуштање на работниците, а договорот на определено време е најелегантниот начин за тоа. Сведоци сме дека се' повеќе одлуката за тоа дали еден новинар треба или не треба да остане во еден медиум, се носи повеќе однадвор, отколку од непосредниот работодавач. Во такви услови, договорот на определено време е полесниот начин за работодавачот да се обезбеди во случај кога не постои реална причина за престанок на работниот однос. Лесно ќе го прекине договорот поради истекот на рокот за кој е склучен.

Поради тоа, работниците кога потпишуваат договор на определено време, треба да бидат свесни дека работниот однос ќе им трае толку време на колкушто е склучен договорот- вели Радивојевиќ Миленкова.

Оние кои имаат договори на една година, можат да се сметаат себеси за среќни. Има и договори на неопределено време, но, според искуствата од редакциите, тие стануваат малубројни во споредба со тие на определено време.

Со тие куси договори на по неколку месеци, новинарите воопшто не се чувствуваат заштитени од законите. Тоа важи и за случаите кога договорот е сè уште важечки, како во случајов погоре. И тие договори, со уште неистечен период за кој се склучени, газдата може да ги прекине преку ноќ. Доволно е само да се наведе дека тоа се прави од деловни причини. Со тоа ќе го испочитува Законот за работни односи, а ниту судот нема да бара од него да ја докаже оправданоста на постапката.

- Со медиумот имам договор за работа на три месеци. Неколкупати досега се продолжува, но без видлива намера да се смени во подолгорочен договор. Тоа мене ми дава неколку сигнали. Дека сакаат да нè држат во неизвесност, да нè заплашуваат дека лесно можеме да останеме без работа, во услови кога и онака има многу невработени новинари. Впечатокот ми е дека тоа е поради желбата да го контролираат она што го пишуваме, со порака дека ако нешто не е во нивни интерес, лесно можат да се ослободат од нас и да нè заменат со друг без законска пречка - вели новинар вработен во портал.

ТЕНДЕНЦИЈАТА НА РАБОТОДАВАЧОТ Е ГО ОЛЕСНИ НАЧИНОТ НА ОТПУШТАЊЕ НА РАБОТНИЦИТЕ, А ДОГОВОРОТ НА ОПРЕДЕЛЕНО ВРЕМЕ Е НАЈЕЛЕГАНТНИОТ НАЧИН ЗА ТОА

Неговиот договор за работа го гледа како начин преку кој работодавачот може да се заштити од тужба од новинар, а не како средство со кое новинарот би требало да има права и чисти правила на игра.

- Секако, работните задачи во реалноста во добра мера ги надминуваат моите обврски од договорот. Ако се побуните, се-когаш е тука пораката дека трите месеци брзо ќе завршат, а следниот пат договорот нема да биде продолжен и вие повторно ќе им се придружите на колегите на улица. Практично, и покрај договорот, уште од почетокот на мојот ангажман во медиумот, јас сум подготвен дека секој следен ден таму може да ми биде и последен. „Неподобен“ можеш да станеш многу брзо и многу лесно, со само еден текст - уверен е колегата, повикувајќи се на своето и на туѓи искуства.

Со договорите на определено време, работниците не можат да користат и други услуги - на пример, да добијат кредит од банка.

- Договорот ми е на еден месец. Тоа е всушност, најбезболниот начин за работодавачите во кој било момент да те отпуштат, без никакви правни последици за нив. Така ги држат вработените на кратко јаже. Со договор од месец за месец, воопшто не се чувствува заштитена на работното место. Ама што може да се направи? Избор нема - или ќе прифатиш да работиш според условите на работодавачот, или воопшто нема да работиш - вели новинарка од дневен весник.

Истиот весник пред пет-шест години им нудеше на новинарите договори за работа за две години. Потоа почна да ги скратува на по една година. Кога раководството увиде како работат другите медиуми, ги изедначи на шест месеци, сега за да се сведат на еден месец. На истекот од тој месец, секој од вработените си го поставува истото прашање: Дали ќе останам на работа и во следните 30 дена?

- Не се чувствува заштитена по ниту еден основ. Доказ за тоа е фактот дека работам, а не добив никаков договор. Знам дека сум пријавена, тоа го проверив во Фондот за пензиско и инвалидско осигурување. Но, не знам дали сум на определено или на неопределено време, бидејќи никаков договор ниту добив, ниту потпишав. Искрено, не се чувствува сигурна ниту да го побарам на увид. Знам дека и повеќето од колегите од редакцијата, исто така немаат договори - вели новинарка од телевизија која емитува програма на два јазика.

Атмосферата на неизвесност и страв го прави своето. Новинарите кои по дефиниција треба да бидат глас на обесправените, немоќните, маргинализираните,.. сè повеќе стануваат безгласни букви. Тие одмолчуваат и за своите и за туѓите неправди. Па така, поради леснотијата со која се губи работа, има редакции каде

што новинарите се многу често парично казнувани доколку на каков било начин нивното однесување или работа не му се допаѓаат на раководниот кадар. Иако законот бара паричните казни да бидат писмено образложени, со правна поука и право на приговор, многу колеги воопшто и не прашуваат зошто се казнети од плата.

„Каже нам во редакцијата, дека си казнет за нешто ќе дознаеш дури откако ќе го добиеш ливчето од плата. Никој досега не се побунил, ниту побарал образложение поради стравот дека може да биде и полошо“ ни кажа една постара колешка.

Трудовите инспектори не влегуваат во медиуми

АКО СЕ ПОБУНИТЕ,
СЕКОГАШ Е ТУКА
ПОРАКАТА ДЕКА
ТРИТЕ МЕСЕЦИ
БРЗО ЌЕ ЗАВРШАТ,
А СЛЕДНИОТ ПАТ
ДОГОВОРОТ НЕМА
ДА БИДЕ ПРОДОЛЖЕН
И ВИЕ ПОВТОРНО
ЌЕ ИМ СЕ
ПРИДРУЖИТЕ НА
КОЛЕГИТЕ НА УЛИЦА

И покрај тоа што договорите на определено време се најкраткиот пат по кој работникот може да остане на улица, како и тоа да не им е доволно на работодавачите, па прават малверзации за дополнително да си го олеснат отпуштањето и да си ги намалат обврските кон вработените. Има вакви случаи: ако договорот бил склучен на определено време на една година, истиот наместо да се продолжи со анекс на исто толку време, тој не се продолжува, туку работникот продолжува фактички да работи, а работодавецот го пријавува во Агенцијата за вработување на помалку месеци. Со тоа си обезбедува полесни услови за престанок на работниот однос на работникот. Ова стана возможно откако Агенцијата за вработување

донесе одлука да не бара да бидат приложени договорите, од кои би се видела и волјата на работниците.

Трудови инспектори минатата година не влегле во медиум за да утврдат дали новинарите добиваат законски пропишани договори за работа или сопствениците го кршат Законот за работни односи. Постапувале само за кршење на работничките права во порталот комуникација.mk, чиј сопственик беше осуден за измама. Инспекторите утврдиле дека тој ги мамел новинарите од порталот и не им давал плата. Во месечните извештаи објавени на интернет страницата на Државниот инспекторат за труд (последниот е за ноември 2013 година) се гледа дека трудовите инспектори извршиле вкупно 2.950 инспекциски надзори во разни фирми, но меѓу нив нема ниту еден медиум.

Победите на новинарите над работодавачите извојувани во судница се малку на број, но даваат надеж дека правдата може да

биде дојдена. До правната служба на Новинарскиот синдикат има седум реакции од новинари со договори на определено време. Заведени се пет судски спорови, од кои три се случаи на вработени во една кабелска телевизија, каде што договорите на неопределено време беа пречкртувани и презентирани како договори на определено време. Два се случаи на вработени во телевизија со национална концесија, кои имаа договори на определено време, во кои не беше наведен датум кога биле склучени, со што се утврди директна повреда на членот 14, став 3 од Законот за работни односи. Во два случаи, на работници им го прекинуваат договорот за вработување на определено време, неосновано, пред истекот на рокот, но тие процениле дека не им се исплаќа да се влечкаат по судови. Работниците од кабелската телевизија ги добија споровите, освен за еден што се чека Апелатскиот суд да го потврди делот дека работникот треба да се врати на работа. Случаите на двајцата новинари од националната телевизија завршија со вонсудска спогодба со која менаџментот ја признава основаноста и е исплатен надомест на штета.

Колешката од воведот на текстот нема да ја тужи телевизијата, иако има основи за тужба. Финансиски не ѝ се исплаќа, е проценката што самата ја направила, а ја прават и други новинари кои од истата причина се откажуваат од потрагата по правда. На пример, ако новинарот бил пријавен на определено време, а работниот однос му престанал два месеца пред да истече договорот, и притоа докаже дека отказот бил неоснован, надоместот на штета што би го добил е во висина на загубената заработка за тие два месеца. А ако го изгуби спорот, трошоците на постапката што ќе треба да ги плати се од 25.000 денари нагоре, до две илјади евра за посложните случаи. И ако зел хонорар по кој било основ, тој хонорар се одбива од штетата. На крајот излегува дека тој како надомест на штета ќе добие навистина мала сума пари или воопшто нема ништо да добие. Излегува дека судскиот спор е само за морална сatisфакција, за да докаже дека неосновано бил отпуштен. Иронично, но работодавачот останува дури и награден, бидејќи нема да плаќа отштета.

Егзистенцијална несигурност

Колку е алармантна состојбата со договорите на определено време во медиумите, толку е голем и стравот да се зборува на оваа тема. Тоа се гледа и од фактот што сите изјави се анонимни - и на оние кои останале без работа, но и на оние кои секој ден се под притисок дека газдата може да не им го продолжи договорот.

Радивојевиќ Миленкова советува работниците да инсистираат на договори на неопределено време.

- Овде повеќе може да стане збор за егзистенцијална сигурност отколку за правна, но работникот со прифаќањето на договор на определено време, се согласува на тоа. Затоа сметам дека кога се оди на преговори за работа, работниците треба повеќе да настојуваат да го натераат работодавачот да склучи договор на неопределено време со нив, а не веднаш да се согласуваат на понудата која им ја дава работодавецот. Колку што работникот има потреба да го реши своето егзистенцијално прашање и да се вработи, толку и работодавецот има потреба од работна сила. Затоа, работниците кога преговараат за работа треба да се гледаат се-беси како релевантен фактор и да се залагаат да склучуваат договори на неопределено време, со кои би имале поголема сигурност - вели таа.

КОЛКУ ШТО
РАБОТНИКОТ
ИМА ПОТРЕБА
ДА ГО РЕШИ СВОЕТО
ЕГЗИСТЕНЦИЈАЛНО
ПРАШАЊЕ И ДА СЕ
ВРАБОТИ, ТОЛКУ
И РАБОТОДАВЕЦОТ
ИМА ПОТРЕБА
ОД РАБОТНА СИЛА

Во што се разликуваат двета вида договори? За договор на определено време важат истите одредби од Законот за работни односи како и за договорот на неопределено (во смисла на видовите откази), со таа разлика што тој на определено истекува и поради истекот на времето за кое е склучен. Работодавачите се ограничени единствено во крајниот рок до кој можат да ги продолжуваат договорите, а тоа е пет години. Поточно, ако работник добивал договори на определено време во период од пет години, потоа автоматски се трансформира во договор на неопределено. Ако тоа не се

случи, работникот може да го тужи работодавецот.

Меѓутоа, и оваа одредба не е цврста гаранција, оти е напишана така што остава простор секој да ја толкува како му одговара. Тоа го потврдија и трудовите инспектори.

- Нема законска заштита за работниците на определено време, освен оваа одредба. Но, и таа е збунувачка и сомнителна. Поради тоа, сведоци сме на различна практика и на работодавачите и на судовите. За исто дело, има различни судски пресуди. И ние не сме начисто како да ги поучиме работниците. Најчесто ги упатуваме на суд - велат од Инспекторатот за труд.

Според трудовите инспектори, во приватниот сектор, договори на определено време најчесто има за новите работници, оние за кои работодавачите не се сигурни дали ќе ги задржат на работа. Во државниот сектор, тие се најчесто во образоването, од каде по 5 години се трансформираат во договори на неопределено време.

Од Конфедерацијата на работодавачи велат дека практика на компаниите е на одреден рок да вработуваат сезонски работ-

ници или работници со скратено работно време. Останатите се вработуваат на неопределено време. Според тоа произлегува дека договорите со точно определен рок најмногу ги има токму во медиумите.

Колективна заштита

Во ситуација кога е евидентната тенденцијата на работодавачите се почесто вработувањата да ги дефинираат на определено време, а надлежните институции се инертни или и самите го поддржуваат трендот со измените на Законот за работни односи кој постојано го зголемува дозволениот период за вработување на определено време, на медиумските работници не им преостанува ништо друго, освен да се самоорганизираат.

Не поединечно туку само како сила и солидарна група можат да извршат притисок врз работодавачите за продолжување или замена на договорите од определено на неопределено време.

Воедно синдикатите се тие кои можат да генерираат и јавен притисок кој би довел до промена на Законите и роковите дозволени за работа на определено време. Заканата од таквиот притисок, се чини дека повеќе ја препознаваат самите работодавачи од работниците, па затоа секаква активност која има синдикален аспект се смета за врвна недисциплина и ургентно се санкционира.

Билјана Богдановска

Оваа сшорија оѓвора еден ѕорлив проблем со кој се соочуваат оѓромен број македонски работници, особено оние од новинарско-медиумската фела, а тоа е ш.н. нередовна работна ил.е., „привремениите вработувања“ или, онака како што тоа е дефинирано во Законот за работниште односи (2005), оваа формулатација би се однесувала на оние вработени лица кои имаат склучено договори за вработување на одределено време. Суштинската одлика на овој вид претходно-правен договор е тоа што тој, според сите теориски и законски параметри, спаѓа во зоната на „атишнични договори за работна“, односно во нормален правен систем неговата применена би требало да е искучок, а не правило! Но, кај нас ова е еден од најчесто злоупотребуваниите институции од претходното право, бидејќи тој одлично им одговара на работодавачите – затоа што, само во овој случај, тие не мораат да даваат исклучено објаснение за евентуалното идно нејзинолжување на договорот, односно неговата важност престанува со силата на законот едноставно со испекување на рокот за којшто тој бил склучен и веќе од наредниот ден лицето кое до вчера било вработено, станува невработено. Симбиоматично кај овој договор за работна е тоа што, како што одминуваат годините, неговата употреба наместо законски да се намалува – штоа, најпрвин, се проширува! Имено, на почетокот на транзицијата, во 1990-ите, се предвидуваше дека ваков неконвенционален договор може да се склучи само во чешти експлицитно наведени ситуации, кои условно - тој принципот на западната листа (*numeris clausus*) - би можеле да ѝ окарактеризираат како „вонредни“¹, додека денес тој може да се склучи и за вршење на сите

вообичаени „редовни работи“, односно за истиот случај за кои било претпорачливо и поразумно да се склучува договор за вработување на неопределено време. Така, во периодот до 2003 година, максималниот дозволен временски период во кој можеше да се работи со ваков вид договор беше една година, тој што овој договор автоботски се трансформираше во идноволнниот договор за вработување на неопределено време („трајно вработување“). Потоа овој рок беше иднината на три години! Но, тенденцијата на идноволните законски измени не запре штука, па така - од 2005 година - рокот е пролонгиран на чешти, за да - од 2008 па напаму - тој ќе доспишне своето историско максимално траење, на период од дури ишет години!

Поради ова, во иднина, синдикалите и нивните сојузи би морале да извршат идолосем јавен притисок врз властите, со цел да се изборат за враќање на првичноот рок од една година кој важеше во првиот години тој осамостојувањето на Р. Македонија - со цел да се избегнат пречесните злоупотреби на овој наменски претходно-правен институт.

¹ Тоа беа следниве: (1) сезонски работни – најдолго девет месеци во една календарска година; (2) здлолем обем на работна – најдолго шест месеци во текот на една година; (3) замена на отсушен работник – додека трае отсутството; и (4) работна на одреден проект – до неговото завршување [чл. 23, ЗРО/1993].

ПРАВЕН КОМЕНТАР

Дискриминирани во секој поглед

Без потребната опрема за непречено извршување на работните обврски, речиси двојно помалку платени, споредено со новинарите во редакциите, седум дена во неделата на работа и без регулиран работен стаж. Вака накусо можат да се сумираат работните услови на дописниците од Тетово, а и од другите градови од земјата.

ДОПИСНИЦИТЕ
ОД ВНАТРЕШНОСТА
СЕ „НОВИНАРИ
ОД ВТОР РЕД“
ВО МАКЕДОНСКИТЕ
МЕДИУМИ

Репортерите во телевизите немаат службени камери, па така дописници за различни национална телевизии делат иста камера. На новинарите во пишаните медиуми не им даваат фото-апарати, иако со секој текст бараат да обезбедат и фотографии. Порано биле ангажирани фотографи кои биле на терен заедно со дописниците, но сега не е така. На пример, од околу 60 новинари и медиумски работници, колку што има во Тетово, само неколкумина земаат иста или поголема

плата од просечната плата на државно ниво. Сите останати имаат далеку помали плати. За да успеат на крајот од месецот да добијат приход од околу 20.000 денари, треба да работат за два до три медиуми истовремено, но само неколкумина успеваат во тоа.

По 150 денари од текст

Еден од нашите соговорници е новинар со огромно, речиси 50-годишно работно искуство. Во досегашната кариера работел за локална радио-станица и за неколку пишани медиуми. Сè уште е активен како дописник. Има своја архива во која води прецизна и педантна евидеција на судски пресуди за кои пишувал, седници

од локалната самоуправа, тефтер со листа на контакти, подредени по место на живеење.

Има тарифник за работа, а се хонорираат само објавените текстови, па така, во зависност од редакцијата, кратките вести се плаќаат од 150-250 денари, а темите од 600 до 1.000 денари. Но, најголемиот дел од објавите се тарифираат како кратки вести.

Вака наметнатото темпо на работа се одразува пред сè на квалитетот. Најголем проблем, како што вели, е кога поради некоординираност во редакцијата ќе го пратат да проследи настан, а потоа текстот нема да го објават.

Тој констатира дека и порано, во минатиот систем, но и денеска, дописниците работат во подеднакво лоши услови. Условите се далеку од достоинствени и неспоредливо полоши, отколку условите на новинарите во редакциите.

- Ние, дописниците, сме како слепи црева во редакциите. Ретко кога нè канат на новогодишни или други забави. Во овие 12 години како работам за овој весник само еднаш ме имаат покането на не-каква забава. Нè третираат како второкласни новинари, немаме ист третман, а продукцијата ни е иста, ако не и поголема, истакнува тој.

- Иако немам ниту приближно исти услови како колегите во Скопје, месечно објавувам и по 60 прилози. За разлика од нив кои покриваат одредени сектори, ние, дописниците, известуваме за дневни настани, од спортски натпревари па сè до седници на локалната самоуправа, а истовремено работиме и на репортажи или новинарски осврти. Пишуваам на машина за пишување, а од редакцијата ме немаат прашано ниту дали ми треба хартија, диктапон или друг потрошени материјал. А да не зборувам за секојдневни трошоци како гориво или амортизација за возилото, вели тој и додава дека неретко се случува трошоците да се повисоки од надоместокот за објавениот текст.

Друг новинар со 24 години работно искуство, од кои само девет години му се признаен работен стаж, истакнува дека од него-вото досегашно искуство најголем проблем е работењето како хонорарец без решение за работа и без регулиран работен стаж. И тој користи свое возило во секојдневното извршување на работата. Работел за пишани медиуми и за телевизија. И во двата случаи од редакциите не му дале ниту камера ниту фото-апарат.

Три работни задачи за еден хонорар

Снимател со малку повеќе од 18 години работен стаж во локални и национални телевизии истакнува повеќе проблеми со кои се соочил во досегашната кариера. Покрај тоа што снима, од него се бара да биде и монтажер и возач, па така, истакнува тој, со една плата редакцијата добива тројца работници. Проблемите ги дели

на оние од техничка и на оние од финансиска природа. Веќе две години користи сопствена камера, бидејќи таа што му ја дале од Телевизијата се расипала.

- И, ете, поправката или набавката на нова камера трае повеќе од две години. Уредничката вели: снајдете се, а техничкиот директор, пак, советува исто како таксистите и јас да купам своја камера и со неа да работам. Трошоци, амортизација, камера, компјутер, интернет, касети за снимање, сето ова треба да го купам од мојата плата, која е далеку пониска од просечната плата на државно ниво, вели тој.

Според него, колегите од Скопје, покрај тоа што немаата вакви проблеми, имаат и двојно поголеми плати за иста работа и ист квалитет. По долгите натегања, позајмување камера од колеги, приморан бил да појазми пари и да купи сопствена камера.

- Бараат од нас да бидеме подгответени за работа кој било ден во кое било време, а не ни даваат ниту основни средства за работа. Сè што користам во моментов е мое, немам ништо од Телевизијата. Моја камера, статив, кабли, компјутер за монтирање, интернет, возило и ред други работи, констатира тој.

Исто така, голем проблем е и тоа што телевизиите не плаќаат за амортизација на возилата, а доцнат и по неколку месеци со враќање на потрошени пари за гориво. Им исплаќаат по 600 денари за

секои изминати сто километри, а евентуална поправка на автомобилот е на сопствен трошок.

Според него, најтешко минуваат дописниците кои единствено работат во националните медиуми. Истакнува дека кога работел во редакција во локална телевизија немало потреба да оди на снимање со сопствено возило, ниту пак, да плаќа за гориво или да мора да купува камера. Но, кога почнал да работи самостојно, сите овие проблеми испливале на површина. Покрај тоа што морал лично да ги обезбеди сите технички средства за работа, морал да извршува работни задачи за тројца работници – снимател, монтажер и возач.

- Се скривам на еден инцидент кој најсликовито би ја описан држкоста на уредниците и нашата немоќ. Требаше да се оди на снимање во Маврово, а од Телевизија не ми платија трошоци за гориво и патарина за повеќе од четири месеци. Уредничката прво ѝ се јави на колешката со која работам, а потоа и мене. Веднаш ѝ реков дека не можам да одам на снимање надвор од Тетово, бидејќи

БЕЗ КАКВИ БИЛО
ОБЕЗБЕДЕНИ
ТЕХНИЧКИ
СРЕДСТВА, БЕЗ
ОГРАНИЧЕНО
РАБОТНО ВРЕМЕ,
БЕЗ СЛОБОДНИ
ДЕНОВИ И СО
НАЈНИЗОК ПЛАТЕН
ТРУД...

дејќи немам пари за гориво. Таа, без да ме сослуша до крај, само ми рече; мораш да одиш на терен и затвори телефон. По половина час повторно се јави да провери дали сме излегле на терен, и повторно й кажав дека немам пари за гориво. Сега ме сослуша до крај, а кога завршив, ме обвини дека не сакам да работам и ја спушти слушалката. По некое време се јави и по трет пат за да ми каже дека половина од заостанатите трошоци ми се исплатени. И' одговорив дека веднаш одам до банка да ги земам парите, па на бензинска пумпа да наточам гориво. Пред да го затвори телефонот само ми рече дека е сигурна оти парите не биле проблем. Не ти се работи, ми рече - вели нашиот соговорник.

Според него, сето ова лошо се одразува на мотивираноста за работа. Истакнува дека ако нешто научил досега, тоа е дека што повеќе се труди, повеќе го малтретираат. Исто така, вели дека голем проблем е тоа што немаат слободен ден. И покрај тоа што секој ден нема настани, постојано мораат да бидат на готовс, спремни да излезат на терен, а поради тоа не можат ништо да плаќираат, бидејќи не знаат кога би имало, а кога би немало дневен настан за снимање.

- Постојано сме на работа, а ако треба да земеш слободен ден, тогаш мораш да се договориш со некој од снимателите од другите телевизии да те заменат тој ден. Така односот со колегите се сведува на размена на услуги, вели тој.

Квантитет место квалитет

Помлад новинар, со 12 години работен стаж, кој, покрај локалната и една национална телевизија, работи и за весник, радио и интернет-страница, истакнува дека националната телевизија за која работи не му нуди ништо од технички услови, но затоа пак и не баќаат многу.

- Велат, работи толку колку што ти дозволуваат условите во локалната телевизија. Таквиот однос влијае и врз хонорарот, бидејќи локалната телевизија зема дел од хонорарот како надоместок за техничките средства што ги користиме. Потребно е да работам за три медиуми за да успеам да заработка солидна пропечна плата, вели тој.

Исто така, и според него, еден од главните проблеми е тоа што нема слободен ден. Истакнува дека треба да е подготвен да излезе на терен кој било ден од неделата.

- Во зависност од медиумот, третманот кон дописниците може и да варира, да биде или подобар или полош. Но, главно на нас гледаат како на надворешни соработници, а не како на дел од тимот. И така, трчајќи по квантитет, неретко страда квалитетот на финалниот производ, заклучува на крајот од разговорот.

Поранешен новинар со седумгодишно искуство истакнува дека лошите услови за работа, ниската плата и бесперспективноста се главните причини поради кои не работи повеќе како новинар.

- Условите беа лоши. Диктафон си купив сам, а ни дадоа само една касета за целиот период додека бев таму - вели тој.

Сега работи во сосема друг сектор, каде, како што истакнува, во извршувањето на работните задачи нема веќе проблеми од техничка природа.

Помлад колега со осумгодишно искуство во телевизиското и интернет новинарство истакнува дека не се соочува со проблеми, бидејќи работи и за локална телевизија од каде што зема камера, возило и останати потребни технички средства за работа. Најголем

проблем е тоа што не е осигуран, работи како хонорарец со договор на дело, а исто така проблем му се и слободните денови.

- Ние сме „тезгации“ и сè зависи од тоа како и колку ќе успееш да се договориш и испазариш. Немаме никакви загарантирани права, дециден е тој.

Новинарка со седумгодишно телевизиско и радио искуство вели дека од техничка гледна точка најтешко е да се работи за телевизија. Додека работела за радио ѝ дале снимач и ѝ било далеку по-

лесно, но сега работи во локална телевизија, каде што покрај неа има уште еден дописник за национална ТВ станица, а имаат само една камера.

- Вкупно сме петмина новинари и двајца сниматели, а имаме само една камера. Кога треба да се договориме за снимање, приоритет има локалната телевизија, па потоа ние. Поради тоа што немам своја камера, не можам да закажам снимање кога можам или кога сакам јас, ниту пак, да планирам некои прилози кои за изработка бараат повеќе време. Целата оваа состојба лошо се рефлектира врз мене и мојата работа. Не знам каде, ниту дали можам да се пожалам, да побарам помош, а искрено и не гледам излез од моменталнава состојба, вели таа.

Нејзиниот договор е следен. Работи бесплатно за локалната телевизија, која за возврат и' ја дава камерата на користење, а единствено е платена од националната станица која дава хонорар само за неа и тоа 600 денари за објавен прилог. Не плаќаат снимател, ниту монтажер, не даваат ниту пари за превоз и останати трошоци. Нејзиниот колега, со кого ја делат единствената камера од локалната телевизија, има седум години работно искуство и тоа за ТВ, радио, интернет и весник.

НИЕ СМЕ
„ТЕЗГАЦИИ“ И СÈ
ЗАВИСИ ОД ТОА
КАКО И КОЛКУ ЌЕ
УСПЕЕШ ДА СЕ
ДОГОВОРИШ И
ИСПАЗАРИШ

- Немам добиено ништо од националната телевизија за која работам. Ништо ми немаат дадено. Ниту телефон, ниту камера, статив, микрофон, автомобил, лаптоп или компјутер за монтирање. Ретко кога признаваат трошоци и сè си плаќаш од платата. Поради сето ова не можеш да дадеш максимум од себе и наместо да размислуваш за прилогот, како креативно да го обмислиш, да направиш истражување за да имаш информации пред да излезеш на терен, јас морам сè да организирам. Да ја договорам камерата, потоа да обезбедам превоз, да договорам соговорници. Порано, од телевизијата за која работев претходно, а сега е затворена, ни дадоа мала хенди камера, но денеска техничките ресурси треба сам да ги обезбедам. Креативноста се губи на организирање, дециден е тој. И покрај тоа што не му обезбедиле ниту минимум средства за работа, вината за ненавремено завршената работа уредниците ја префрајаат само на дописникот и не прифаќаат никаков изговор од техничка природа.

Неговиот снимател и монтажер, кој е со двегодишно искуство, и исто како него работи за локална и национална телевизија, вели дека поради тоа што немаат камера не можат на време да стигнат со исполнување на работните задачи. Снимаат и за локалната телевизија од која ги користат техничките средства и за националната од каде што земаат хонорар.

- Не можеме да стигнеме да ги исполниме сите задачи, а тоа нè фрустрира, иако ние се трудиме да бидеме максимално професионални, вели тој.

Уредничка во локална станица, со 27-годишно новинарско искуство на сите медиумски платформи, вели дека телевизијата порано била многу подобро опремена, но како што минува времето опремата се амортизира, а средства за нова нема.

- Таквата состојба создава проблеми и се рефлектира на покриеноста на настаните. Дел од темите не можеме да ги покриеме, а селекцијата на што да се оди, а на што не, е строга. Неретко мораме да разменуваме снимки со други телевизии или дописнички екипи за да успееме да покриеме што повеќе настани, истакнува таа.

Инсистирање на анонимност

Симптоматично е и тоа што сите новинари што прифатија да зборуваат на оваа тема, инсистираа да останат анонимни. Тешко се одлучуваа да зборуваат, бидејќи, како што велат, не веруваат дека било што би се променило во близка иднина.

Илчо Цветановски

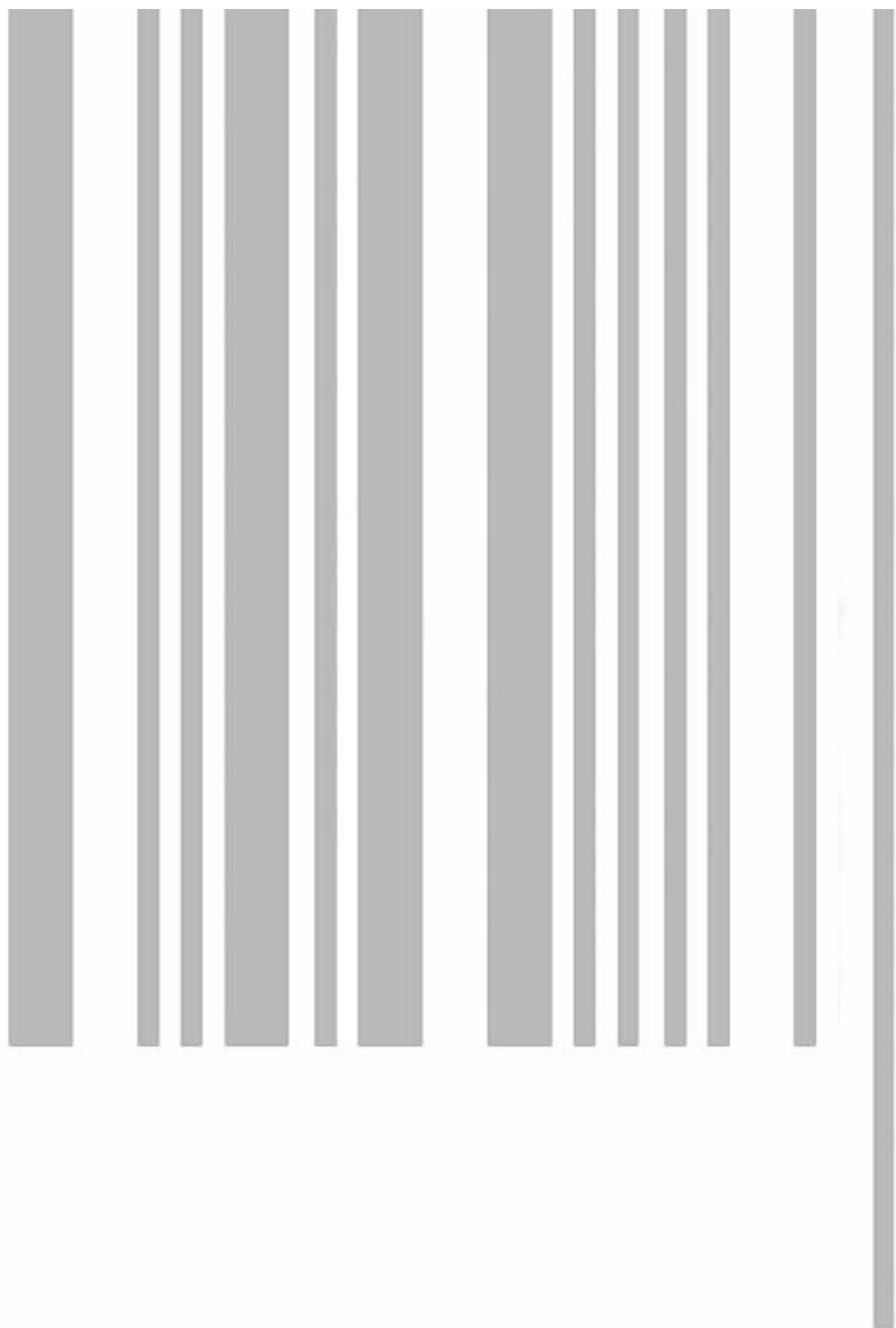
Ваквиште субстанцадарни услови за работа на кои се изложени дојиснициите
внешноста на Македонија се косат со елементарното човеково
право на достоинствена работа. Ова важно економско-социјално право е
загарантирано со најзначајниште меѓународно-правни акти, конвенции и
декларации признаани во цивилизираниште оиштестива. Имено, во оваа ѕирика
ќе јасочим дека во овие случаи директно се кршат неколку членови од
Унисверзалната декларација за ѕравдата на човекот (1948) донесена од страна на
Обединетите нации¹, каде што Република Македонија е јолнодравна земја-
членка од 1993 година. На пример, во УДПЧ, меѓу другото, се вели дека „секој, како
член на оиштестиво, има ѕраво на социјално осигурување и ѕраво да
осигурува стапански, оиштестивени и културни ѕрава нужни за своето
достоинство и за слободен развој на својата личност“ (чл. 22); а, исто така, се
ѓарантира дека „секој има ѕраво на работа, на слободен избор при
вработување, на ѕраведни и задоволителни услови за работа и на заштита од
невработеност. Секој, без никаква дискриминација, има ѕраво на еднаква плата
за еднаков труду. Секој еден кој работи има ѕраво на ѕраведна и задоволувачка
надокнада која, нему и на негово ѕто семејство, му обезбедува егзистенција која
им одговора на човековото достоинство и која,
доколку бидејќи требно, ќе биде надоголнета со
други средствиа од социјалната заштита“ (чл. 23).
Понашаму, изрично се прогласува дека „секој има
ѕраво на одмор и разонога, вклучувајќи то и
разумно ѕто ограничување на работното време и
погодениште платени одмори“ (чл. 24); и, конечно,
дека „секој има ѕраво на животен стандард кој му
обезбедува здравје и благосостојба, нему и на
негово ѕто семејство...“ (чл. 25). Значајно е и тоа што ишту една одредба од оваа
Декларација не може да се толкува како ѕраво за која било држава, група или
лице да врши каква било дејност или работа насочена кон рушење на ѕравдата и
слободите што се содржани во неа (чл. 30).²

Во иднина би требало да се најде начин како овие дојисници да се вклучат во
легалниот „трговски пазар на труду“. Тоа, со согласно јаснојата трудинско-правна
регулатива, најбезбедно би можноело да се изведе на тој начин што медиумскиите
куки кои имаат национална концесија би биле обврзани, како услов за добивање
на концесијата - со својата дојисничка мрежа од внатрешноста - да имаат
склучени некои од јаснојите видови договори за работна преведида во
актуелниот ЗРО (на пример: договор за работа со нејзино работно време – т.н.
part time job; договор за вработување со скрашено работно време кај човеките
работодавачи – т.н. двоен работен однос; договор за вршење работна дома и сл.).

¹ УДПЧ е донесена во првите години од основањето на ООН, по завршувањето на Втората светска војна, а е прогласена со Резолуцијата на ОН 217 A (III) од страна на Генералното собрание, на 10 декември 1948. Пристап до текстот можете да најдете на овој линк: http://www.dadalos.org/mzd/Menschenrechte/grundkurs_mr2/Materialien/dokument1.htm.

² Слични одредби содржат и: Меѓународниот пакт за економски, социјални и културни права (1966) на ООН; потоа Европската социјална повелба (1961) на Советот на Европа и нејзините Додатоци т.е. анекси, како и Дополнителните протоколи (1988 + 1991 + 1995 + 1998); како и Европската спогодба за фундаментални права на ЕУ.

ПРАВЕН КОМЕНТАР

■ Армија новинари се принудени да работат „на црно“

Хонорарно вработување, договор на дело, договор за авторски надомест, практикантски договор... – ова се само дел од начините со кои медиумските работодавачи го именуваат формалното покритие за раширената практика на лишување на медиумските работници од темелните права од Законот за работни односи.

Формално-правно тие луѓе се невработени, но реално се обврзани да минуваат секојдневно полно работно време во просториите на работодавачот, често не смеат да соработуваат со други медиуми, а одземена им е основната сигурност што произлегува од договорот за работа кој би им следувал со оглед на начинот на кој се ангажирани кај работодавачот.

Од нив се очекува да работат по осум часа дневно, исто како да се редовно вработени. Овие новинари немаат ниту здравствено, ниту пензиско осигурување и за да ги задржат своите „плати“ во облик на хонорари, мораат да работат дури и за време на викенди, а понекогаш и на празници, додека годишен одмор или пак, денови за боледување за повеќето од нив се мисловна именка.

Овој тренд кај медиумските работодавачи на заобиколување на Законот за работни односи и манипулирање со можностите за практикантска или хонорарна работа, како и со Законот за авторски права, преку кој се дава можност за соработка преку авторско дело, создаде армија од новинари кои се принудени да работат де факто „на црно“. Многумина од нив и покрај деценискиот хонорарен ангажман – немаат ниту ден стаж.

ОД ХОНОРАРИТЕ СЕ
ОЧЕКУВА ДА РАБОТАТ
ПО ОСУМ ЧАСА
ДНЕВНО, НЕМААТ
ЗДРАВСТВЕНО И
ПЕНЗИСКО ОСИГУРУВАЊЕ,
МОРААТ ДА РАБОТАТ
ЗА ВИКЕНДИ,
ПРАЗНИЦИ...

празници, додека годишен одмор или пак, денови за боледување за повеќето од нив се мисловна именка.

Овој тренд кај медиумските работодавачи на заобиколување на Законот за работни односи и манипулирање со можностите за практикантска или хонорарна работа, како и со Законот за авторски права, преку кој се дава можност за соработка преку авторско дело, создаде армија од новинари кои се принудени да работат де факто „на црно“. Многумина од нив и покрај деценискиот хонорарен ангажман – немаат ниту ден стаж.

Среќни што земаат хонорар

Пресреќни што воопшто имаат месечен приход, повеќето новинари со вакви договори молчат и иако се „хонорарци“ или потпишале договор за авторско дело, работат како да се редовно вработени.

Новинар во еден дневен весник, кој од разбирливи причини сакаше да остане анонимен, вели дека иако работи речиси пет години во медиумот, последен пат видел договор пред околу две години.

- Дотогаш потпишував месечни договори за авторски надомест, што обично секретарката ни ги даваше за потпис на сите до крајот на годината. Веројатно сè уште важи истиот договор само што немам информација кој го потпишува, бидејќи не сум јас. Парите, исто така, ги префрааат како авторски надомест. Во договорот пишуваше дека обврзната страна добива надомест во однос на одреден број предадени текстови за кои ѝ ги отстапува авторските права на редакцијата. Меѓутоа, бидејќи не постои систематизација, хонорарот е секогаш ист, со години - вели новинарот.

Според него, иако не е редовно вработен, работодавачот очекува да ги исполнува работните обврски исто како да е во редовен работен однос. Има подеднакво исти обврски, како и колегите со регулиран работен однос, а задолжително е и да се одработи истото време, како и останатите вработени колеги, иако во договорот не е предвидено никакво работно време. Раскажува дека пред извесно време задоцнил 20 минути на работа и бил опоменат јавно, пред сите колеги, со зборовите „знаеш ли од колку часот си на работа“.

Тој при утринското пристигнување, исто како и редовно вработените во весникот, е должен да се потпише на списокот до 9.30 часот. Најсвеж пример за (не)правата на хонорарците што се случил во овој медиум пред еден месец, е кога сите вработени морале задолжително да посетат едночасовен курс за безбедност при работа, но не и хонорарците, небаре нивната безбедност воопшто не е важна.

- Здравствено и пензиско осигурување се мисловна именка за хонорарците. Единствена „привилегија“ е платениот годишен одмор од само десет дена, а за боледување не би знаел, бидејќи никогаш немам побарано. За два дена, колку што имам отсуствувањо, не правеле проблем и не ми се одразило никако на хонорарот, бидејќи нема и како законски да се регулира тоа - додава новинарот.

Новинарка во еден онлајн медиум, која исто така сакаше да остане анонимна, вели дека договорот за авторско дело е вообичаен за новинарите хонорарци, посебно за оние кои работат

по веб порталите, па така и таа веќе неколку години на овој начин го вади лебот.

- Договор на ова работно место потпишувам на еден или по некогаш на два месеца, но честопати со различна содржина во однос на обврските, но со договорената висина на хонорарот. На претходното работно место, на пример, каде што останав повеќе од една година, воопшто и немав потписано договор, туку само ми беше исплаќан хонорар, некогаш на сметка, некогаш на рака. За пријавување не станувало ни збор, оправдувањето вообичаено е дека нема пари, дека е криза, дека новинари има на претек. Па, оттука, изборот на моменти бил: или работи за џабе, или седи дома без работа - вели новинарката од порталот.

НОВИНАР КОЈ СЕ ПЛАШИ ДЕКА ЛЕСНО И БРЗО ЌЕ ОСТАНЕ БЕЗ СВОЈОТ ХОНОРАР, НЕ ПОМИСЛУВА ДА СЕ СПОТИВСТАВИ НА ПРЕТПОСТАВЕНИТЕ ОД КОИ МУ ЗАВИСИ ЕГЗИСТЕНЦИЈАТА

Исто како нејзиниот колега од дневниот весник и од неа се очекува да ги исполнува работните обврски како да е во редовен работен однос, па и многу подобро од оние новинари кои се пријавени.

- Мене законот не ме штити, договорите ги потпишувам месец за месец, па кој ми гарантира дека следниот месец ќе останам на работа, ако не е сè сработено под конец. Во однос на последиците, и во самиот договор си стои дека ако работата не е завршена како што треба, работодавачот има право да не го исплати целиот хонорар. Се работи и за време на викенди, се работи и за празници. Ако сакате слободен викенд, треба да се смените со колегата, но тоа значи дека ќе морате да го вратите следниот викенд. Ми се има случувано, без ниту еден слободен ден да работам и цел месец - додава новинарката.

Песимист е дека ќе добие регулирање на работниот статус, бидејќи во медиумот каде што работи најголем дел од новинарите се непријавени, добиваат хонорари и бараат нова работа во меѓувреме.

- Работодавачите велат дека нема пари, дека рекламиите тешко се наплаќаат, дека донаторите даваат трошки. Кога и самите хонорари се бедни, голем дел од моите колеги не ни помислуваат да побараат пријавување. Но, затоа пак, и медиумите трпат. Незадоволни работници, не пишуваат одлични текстови. Многумина велат: колку пари - толку музика. Затоа и медиумите во Македонија се такви какви какви што се - вели новинарката од овој онлајн медиум.

Друга нејзина колешка, која работи во друг познат онлајн медиум, исто така вели дека ниту еден од новинарите ангажирани во

медиумот нема редовно вработување.

- Немам ветување од работодавачот за регулирање на работниот однос, а најчестиот одговор што го добивам е дека немаат средства за постојани вработувања. Колку што знам сите колеги кои работат во мојот медиум се со авторски договори, односно никој од нив не е постојано вработен. Немам ниту здравствено, ниту пензиско осигурување - вели онлајн новинарката.

Во обид да го реши својот хонорарен статус, еден колега се согласи практично да работи без пари, а финансиски надомест да бара во дополнителни работни ангажмани.

- Пред една година кога наполнив 40 години од мојот живот и кога сфатив дека никој од надлежните институции не се грижи за работниот статус на вработените во приватните фирми, решив работата да ја преземам во свои раце. Така се договорив со газдата со хонорарот што го добивав како надомест за мојата работа да ми го плаќа осигурувањето. Од парите што ги добивам на мојата сметка не задржуваам ниту денар, туку целиот износ му го враќам на газдата - ни кажа колегата.

- Благодарение на тоа, сега можам да се пофалам дека имам веќе една година заверен стаж, но, за жал, не земам ниту денар за мојот труд во тој медиум. Состојбата во која се наоѓам на професионално поле, се повеќе ме иритира од ден во ден, па затоа размислевам, а можеби тоа и ќе го сторам, да го напуштам новинарството, па како Господ ќе ми даде" - вели тој.

МН: Неподоносливата леснотија на отпуштањето

Главното обзложение на сопствениците за хонорарни и други видови неформални ангажирања на новинарите и медиумските работници е недостигот од финансиски средства, односно можноста да се избегне плаќањето на повисокиот износ на придонеси во ситуација кога заработкачката во медиумскиот бизнис е минимална.

- Секако дека финансите се проблем. Посебно за порталите кои сè уште не се толку атрактивни за рекламирање за разлика од развиените земји. А, освен реклами, немаме други приходи, преплатата на портал сè уште не функционира кај нас. Читателите сакаат бесплатна информација. Некаква заработкачка имаат само провладините портали кои имаат владини реклами. Но, и таму не знам дали сите вработени се осигуриани и колкави плати земаат - вели еден сопственик на познат онлајн портал.

И навистина, присуството на хонорарци, практиканти, односно новинари ангажирани со авторски наместо со договор за вработување, не е резервирано само за медиумите кои одвај опстануваат на пазарот. Нив ги има и во подобро стоечките медиуми, па дури и во јавниот сервис, иако оттаму постојано го демантираат ова.

Уредниците во медиумите, оние со кои новинарите често пати

треба да разговараат околу платите и напредокот на работното место, се скептични дека имаат моќ да променат нешто на подобро.

- Со оглед дека навистина имаме финансиски потешкотии, секое синдикално прашање сопствениците го доживуваат како луксуз. Сопствениците имаат изговор дека на тој начин ги намалуваат трошоците, не плаќаат придонеси, бидејќи медиумот реално се наоѓа во незавидна финансиска ситуација“, вели уредник во еден печатен медиум.

Сепак, тој смета дека финансисите не можат да бидат доволно добар аргумент за таков однос кон соработниците.

- Според мене, има можност да се вработат сите, сепак тоа не се преголеми трошоци кога ќе се земат предвид придобивките за вработените и кога би се намалиле некои други трошоци, кога би се направила една добра рационализација во фирмата - вели тој.

И навистина, освен финансискиот бенефит за сопствениците, хонорарниот статус на ангажираните во медиумот дава можност за нивно лесно и брзо отпуштање без каков и да е проблем за менџментот. Брзината и начинот на кој таквите одлуки се спроведуваат говори за непостоење ниту морална обврска кон луѓето кои со години биле лојални на своите редакции.

Тоа најдобро го илустрира случајот летото во 2012 година кога еден од поголемите издавачи на весник, реши да се „ослободи“ од дел од дописничката мрежа, поради финансиски причини. Со оглед на тоа што повеќето од новинарите кои беа ангажирани како дописници имаа хонорарен статус, често без каков и да е пишан документ, само со усен договор, куќата си дозволи, како шо тврдеа тогаш отпуштените, на дел од нив да им го откаже ангажманост само со една текст порака по мобилен телефон.

Ефектите на ваквата економска и социјална несигурност директно се рефлектираат врз квалитетот, но и врз интегритетот на новинарскиот производ. Новинар кој се плаши дека лесно и брзо ќе остане без својот хонорар, не помислува да се спотивстави на претпоставените од кои му зависи егзистенцијата.

Во неформални разговори, никогаш јавно, тие не кријат дека не се осмелуваат да напишат некој текст во кој ќе има каков било став кој не е во согласност со уредувачката политика.

- Однапред знам што е дозволено, а што не за објавување. Не сум пријавена и можам да бидам отпуштена во кое било време, па

СРД: ВО 2012
ГОДИНА ВО
ЛОКАЛНИТЕ
ТЕЛЕВИЗИИ
ОД ВКУПНИОТ БРОЈ
АНГАЖИРАНИ
НОВИНАРИ 45%
ИМАЛЕ ХОНОРАРЕН
СТАТУС

така, не ризикувам многу во објавите и не навлегувам во теми за кои претпоставувам дека не се дозволени од сопствениците. Самоцензурата дефинитивно функционира како кај мене така и кај многу од колегите“ - ни кажа една колешка.

Неформалните вработувања се незаконски

Лошите економски услови во кои реално функционираат медиумите во Македонија, особено оние коишто немаат пристап до средствата што под превезот на „владини реклами“ се слеваат во буџетот на фирмата, големата понуда и малата побарувачка на медиумскиот пазар го прават своето и многу наши колеги немаат избор, освен со години да ја прифаќаат оваа состојба сè до моментот додека не им биде прекината соработката. На крајот остануваат и без работа, и без стаж и без каква и да е можност да се жалат.

Законот за работни односи во Македонија познава разни видови договори за работен ангажман, дури десет, но не познава договор на дело и ваквата практика претставува кршење и забиколување на трудовото право.

„Новинарите што работат редовно со обврска за доаѓање на работа и извршување на секојдневни работни обврски, работодавачот е должен да ги пријави, односно со нив да склучи договор за вработување и да ги пријави во задолжителното социјално осигурување. Има случаи каде што одреден новинар се јавува само како автор на одредена емисија или натпис, колумна или друго авторско дело, за кои односите меѓу медиумската куќа и новинарот можат да се уредат со авторски договор. Други форми на ангажирање на работниците не постојат, односно не се предвидени со закон“, нагласуваат од Министерството за труд и социјална политика.

Побарајме информација од Министерството за тоа кои мерки се преземаат за да се спречи ваквото прекршување на законите во медиумите и дали се спроведени инспекции во одредени медиумски куќи каде што има наводи од новинарите дека не се почитува Законот за работни односи, но не добивме детален одговор на овие прашања.

Оттуму велат дека Државниот инспекторат за труд секогаш врши контроли по претставки на вработените, па од ова правило не се исклучени ниту медиумските куќи.

Сепак, практиката покажува дека овој вид неформални вработувања се честа и јавна појава во медиумскиот бизнис. Впрочем, сè што треба да направат трудовите инспектори е да ги отворат јавно достапните податоци на Советот за радиодифузија на Република Македонија, каде што прецизно е наведена структурата на

вработените во радиодифузната индустрија (телевизии и радија) и каде што ставката „хонорарен статус“ е уредно пополнета .

Само за илustrација, податоците за 2012 година на Советот за радиодифузија говорат дека кај локалните телевизии, на пример, од вкупниот број ангажирани новинари, 45% се со хонорарен статус.

„Нивното учество се зголемило за седум проценти во споредба со минатата година“, констатира Советот за радодифузија во анализата од 2012 година.

Ситуацијата е уште полоша кај регионалните телевизии каде што процентот на хонорарци е поголем од бројот на редовно вработените.

Интересно е дека доколку сака трудовата инспекција може да се држи до словото на законот и да ги санкционира неформалните вработувања, и тоа го прави, но само во некои медиуми.

Сопственик на една локална телевизија во која трудовата инспекција влегла и барада сите хонорарни соработници да бидат пријавени, ни изјави дека е зачуден од фактот што некои негови колеги, сопственици на медиуми, тврдат дека кај нив ангажираат хонорарци и дека инспекторите тоа го толерираат, па дури има и јавни конкурси за хонорарци, што ја потврдува селективноста и двојните стандарди при примената на законот.

- Јас не тврдам дека законот е добар, но сметам дека треба да се почитува... и ме иритира селективниот однос на инспекциските служби кои некаде цврсто запнале законот да го спроведат, а некаде имаат толерантен однос. Системот на двоен аршин тука е сосем присутен - вели тој

Нема правна бариера за пензиско и здравствено осигурување!

Освен регулирањето на статусот на овие „црни“ вработувања со редовно вработување од страна на работодавачите, како едно од можните решенија за ублажување на проблемите на „хонорарците“ во медиумите е и промена на законите со која работодавците би морале да плаќаат пензиско и здравствено осигурување и за исплатен хонорар.

Имено, појавата на неформалните вработувања не е ексклузивна само за Македонија. Нив, под заедничко име „прекаријат“ ги има и во другите земји. Но, за разлика од Македонија, за прекаријатот се дебатира во Европа, а дел од земјите започнаа да ги признаваат таканаречените „нужни“ работни права и на неформално вработените. На пример, им се дава право на отказан рок, отпремнина, основно социјално осигурување.

Па така францускиот закон со кој се регулира положбата на медиумите (Loi Cressard), донесен во францускиот парламент 1974

година им признава на хонорарните новинари (т.н. „journalistes pigistes“) статус на професионални новинари заедно со сите работни и професионални права, како и сите права содржани во колективниот договор помеѓу новинарите и работодавачите. Решенијата од овој Закон се внесени и во францускиот Закон за работа (Code de travail). Посебно е важно да се каже дека судската практика во Франција систематично им пружа заштита на хонорарните новинари, наспроти обидите на издавачите да им ги оспорат работните права со став дека „хонорарниот однос на новинарот го одредува начинот на кој се исплаќа заработка заработувачката, но тој со ништо не ги дерогира нивните работни права“.

Не случајно во Повелбата за правата на слободните новинари на Меѓународната федерација на новинарите се инсистира фриленсерите да ги имаат истите права со постојано вработените новинари: право на боледување, пензиско осигурување, породилно отсуство, синдикална заштита и колективно преговарање .

Во Србија, на пример, за работа по основ на договор на дело, работодавачите плаќаат придонеси за пензиско и инвалидско осигурување. Според српскиот Закон за здравствено осигурување, лицата кои објавуваат работи по основ на договор на дело, по основ на авторски договор, како и за други договори со кои за извршена работа се остварува финансиски надомест, се сметаат за физички лица кои се задолжително здравствено осигурани.

Експертите од областа на работничките права велат дека ништо не ја спречува државата да им помогне на „хонорарците“ или сите други со ваков статус на „алтернативно“ вработување и за тоа е потребна само политичка волја.

Професорот Здравко Савески вели дека сегментот на работничка класа која спаѓа во категоријата прекаријат или категорија на работници со несигурно работно место е во пораст.

- Работодавчите во моментот плаќаат само персонален данок на ваквите хонорари. Нема правна бариера зошто и за исплатите за сите алтернативни начини на работа да не се плаќаат придонеси за задолжително социјално осигурување. За ова е потребно само политичка волја и промени на законите во таа насока - додава Савески.

Кристина Озимец

Во македонски јрилики, најчестиот облик на изидрување на промислиште од сфера на работништво односу е ш.н. хонорарна работа. Имено, оваа „работа“, всушиносќ, не е работа во висшинска смисла на зборот, зашто што формално-правно овие луѓе не се водат како „работници“, ш.е. според нашето юзашивно право иште се претпираат како невработени лица. Друго име за оваа юзоголема катајорија „работници“ е и називот прекаријат или, так, фрилансери – што е само еуфемизиран термин за кои се крие суровата секојдневна реалност во која живее оваа „нова класа“ на наши сојраѓани. Сушинствена оглика за нив е несигурноста на нивното божемно „работно месец“. Имено, македонското правдово право воодушито не го иознава ш.н. хонорарно вработување! И штука нема и не може да има никакви права на името. Всушиносќ, и иденцијата на новиот и сè уште акцелен ЗРО беше, преку воведување низа нови и атешични видови договори за работа (како на пример: договор за вработување на определено време, договор за приватни или волонтерски стаж, договор за вршење работа дома, договор за вработување со скратено работно време кај еден или повеќе работодавачи, договор за добитничелно работење, договор за пребна работа, посебен договор за вршење иначе определени работи и сл.) – да се стави рег во работене „на диво“, од което и покрај работнициите, е оштешена и државата, бидејќи се толерира и симулира ш.н. црн йазар на правдото. Но, кај нас примената на овие одредби од ЗРО не се спроведува во практика, а вината за тоа најмногу можеме да ја лоцираме во правдото искреки и неговото толерирање на ваквиште љојави, иако има иостојни правни механизми за

нивно санкционирање. Ова јоради фактичко ишто оваа, претежно нискоштапена „работа“, всушиносќ, е правна катајорија од обликациското, а не од правдотовото право! Па така, наместо Законот за работништво односи (2005), во овие случаи се применува Законот за обликацискиите односи (2001) или Законот за автортскиот прав и сродните права (2010). Ова, од друга страна, оштетува серија други проблеми со кои се соочуваат овие „хонорарци“: имено, за нив воодушито не се стапаат придонеси; иште немаат здравствено или пензионско-инвалидско осигурување; не се пријавени како вработени лица; не им тече стаж и не им следуваат никакви работнички права или бенефиции, за кои во иднина би можеле, на пример, да ја доведат судски стопор со цел да ги заштитат.¹

Насоката за надминување на оваа ситуација, која кај нас веќе зазема алармантини и застрашувачки размери, е да се следат компаративните искуштаа од други земји и да се разгледа можността за законско воведување на задолжицелни придонеси за осигурување и кај овој вид договори, на кој начин работодавачите би се десимулирале да вршат злоупотреба на работите.

¹ Види (« la pige (est) un mode de rémunération et non un contrat particulier, dérogatoire au droit du travail» - Conseil de prud hommes de Paris, 9 janvier 2003).
Види повеќе на <http://www.ifj.org/en/pages/ifj-efj-freelance-charter>

ПРАВЕН КОМЕНТАР

■ Сопствениците, уредниците и политичарите ги замолчеа, новинарите прифатија

Имаш одлична приказна. Тукушто дојде до документи за сомнителни тендери. Да, нивното објавување ќе биде интересно за јавноста. Но, по којзнае кој пат решаваш да не ги ни споменеш на утринскиот колегиум, само за да си ги скратиш нервозите. Минатиот пат кога се обиде да протуркаш слична приказна изгуби еден час на убедување со уредникот, кој ти тврдеше дека тоа не е важно за објавување, иако како новинар си убеден дека е. Всушност, јавна тајна е дека медиумот во кој работиш е близок до властта и дека едноставно нема шанси да ти помине нешто против владејачката структура.

Затоа, едноставно, по неколку неуспешни обиди да протуркаш критички или истражувачки теми, сфаќаш дека е многу полесно да работиш приказни кои не засегнуваат никого посебно.

ОБВРСКА НА НОВИНАРИТЕ Е ДА ИЗВЕСТУВААТ ЗА ВИСТИНАТА. НО, ОВОЈ НЕПИШАН ДОГОВОР МЕГУ НОВИНАРИТЕ И ПУБЛИКАТА ОДАМНА Е ПРЕКРШЕН

Така, со години твојата новинарска остралица омекнува, се губи, па почнуваш и да не ги забележуваш оние работи кои порано твоето новинарско око не ги испушташе. А сè почна како самоцензура.

Големите приказни ги оставаш на некој друг.

А тој другиот е сè поредок во македонското новинарство. Неколку темина новинари од различни редакции кои имаат повеќе од деценија работно искуство, тврдат дека, наместо јавниот интерес, автоцензурата им е длабоко навлезена под кожа.

Премолчен договор со себеси

Според дефинициите, самоцензурата е акт на цензурирање на сопствената работа поради страв од последиците.

Се мислат при темите за обработка, премолчуваат информации, затоа што знаат дека нема да им бидат објавени, бидејќи се во спротивност со интересите на некои моќни центри. Луѓето што можат да ги користат како извори веќе се бројат на прстите од една рака, а другите им се забранети како неподобни...

Колега се обиде со една реченица да ни опише како се чувствува.

- Новинарот е под опсада. Од една страна е главниот уредник, од друга сопственикот, а околу него се наоѓаат и властта, огласувачите, партиите - вели тој.

Од разговорот со колегите се стекнува впечаток дека тие се принудени секојдневно да прикриваат информации, да не ги „гледаат“ настаните, да премолчуваат теми оти им е јасно дека самото предложување за пишување едноставно нема да го помине уредничкиот филтер или пак ако се објави, можат да го изгубат и работното место.

- Практикувам автоцензура, како „премолчен“ договор со самата себеси, поради несигурноста на работното место, односно поради можноста и за најбанална причина да се остане без работа, а уште повеќе, поради оправданиот страв дека е многу тешко, речиси невозмозно да се најде друга работа. Едноставно, не предлагам теми за работата на некого од властта, оти знам дека, прво, не можат да се сработат, а второ, нема да се објават - вели новинарка која зад себе има долго работно искуство во неколку македонски печатени медиуми.

Колега што својата повеќедецениска кариера ја градеше како новинар во неколку национални телевизии, вели дека во моментов слична уредувачка политика имаат неколку медиуми и дека во нив е „опасно“ да има теми и прилози што можат да ја нарушат, како што вели, „идиличната“ слика на македонското општество. Тој тврди дека уредниците, односно првиот филтер за темата да стигне до јавноста, воопшто и не ги слушаат новинарите ако не им одговара она што го предлагаат за работа. На тој начин, всушност, објаснува колегата, им покажуваат дека нивната тема не е вредна за објавување што пак ја поттикнува автоцензурата.

- Аголот на обработка дефинитивно е стеснет, од приста причина што, речиси без исклучок, знаеш дека, ако го предложиш најширокиот можен, за тоа нема ниту да бидеш слушнат, а не пак, да дебатираш за своите аргументи зошто сметаш

дека треба да се работи на таа тема. И изборот на соговорниците е „рак-рана“... Има подобни и неподобни. Бидејќи не можат да ја издржат битката со аргументи зошто тој и тој треба да даде став, тогаш се оди по линија на помал отпор, во стилот „ајде тоа да го оставиме за друг пат“ или со слични изговори - вели новинарот.

И новинарка што долги години покрива надворешно-политички теми тврди дека во денешно време не е лесно да предложиш и сработиш текст.

- Да, подложна сум на автоцензура, прво при предлагање на темите, но најмногу за соговорниците и аголот, бидејќи има еден вид „забрана“ за одредени (а не се малку) соговорници - тврди оваа новинарка.

НОВИНАРИТЕ СВЕСНО
ПРЕМОЛЧУВААТ
НАСТАНИ,
НЕ ПОСТАВУВААТ
ПРАШАЊА,
НЕ ОТВОРААТ
ПРОБЛЕМАТИЧНИ
ТЕМИ, БИДЕЈЌИ СЕ
ПЛАШАТ ОД ТОА ШТО
МОЖЕ ДА СЕ СЛУЧИ

Друг новинар во печатен медиуми ни ја објаснува неговата лична методологија врз која ги смислува темите.

- На дневна основа, изборот кои идеи да си ги автоцензурирам доаѓа од разговорите со уредниците со кои сум работел. На пример, ако на некој претходен состанок ми давале аргументи или квазиаргументи против некој мој предлог, или ако отворено ми кажале дека не е во интерес на медиумот да се пишува за тоа, нормално дека во наредниот период нема да предлагам ништо слично, сè додека не проценам дека атмосферата се сменила и има помалку ограничувања за идеите - вели нашиот колега.

Никогаш како сега

Македонското новинарство никогаш не било ослободено од цензура и самоцензура, но сите соговорници се согласуваат дека никогаш не било како сега. Најчесто посочуваната причина за тоа зошто токму периодов новинарите сè почесто го имаат тоа чувство е стравот да не ја изгубат работата до која, поради состојбата на пазарот на трудот, е тешко да се дојде.

- Од моето 13-годишно искуство, кажувам дека никогаш како сега сум го немала тоа горчливо чувство дека автоцензурутата и цензурата се насекаде околу нас и дека ние како еснаф сме немоќни во борбата со нив - вели колешка која има долг стаж во печатени медиуми.

Таа не е осамена во ваквата оценка.

- Иако, автоцензурата е белег на македонското новинарство

во целиот период од плурална Македонија (овде го вметнувам и периодот од 3-4 години пред 8 септември 1991 година кој, ако со спореди со денешниот, е период на „скандинавско“ новинарство – според степенот на демократичност и слобода)... Имаше и други темни периоди – би го издвоил оној од воената 2001 кога секој се забарикадира во своето етничко гнездо, но дефинитивно, ова денес е, условно речено, најтешниот период... – ни изјави колега кој сега работи во интернет медиум.

Според Жанета Трајковска од Високата школа за новинарство, македонското новинарство никогаш не било ослободено од автоцензура, бидејќи таа секогаш доаѓала во пакет со политичките и економските притисоци од локалните моќници и од редакциите, со економската несигурност на новинарите, со нарушените етички правила и со потценувањето на новинарската професија која, всушност, треба да е одраз на демократијата во едно општество.

- Се чини дека кај нас и навистина е одраз на процесите што се одвиваат во Македонија - потчинети умови, страв од секојдневието, бирократизирање на сите политички односи и напад на јавноста со неважни, измиени од суштина и маркетиншки обработени вести кои речиси се потполно исти на најмалку десетина медиуми - вели таа.

Страв од казна, од отказ, па дури и од затвор

„Новинарот треба да објавува точни, проверени информации и нема да прикрива суштински податоци и да фалсификува документи. Новинарот ќе ги почитува законите во државата, но нема да објави или скрие ништо што е во спротивност со јавниот интерес.“ Ова се основните правила на еснафот, содржани во Кодексот на однесување и на новинарите во Македонија.

Па сепак, цели настани остануваат премолчени во голем број медиуми на дневна основа. Како да не се случиле. Новинарски екипи ги покриваат, снимаат изјави, а потоа во медиумот ниту збор за тоа. За дел од колегите со кои разговаравме сосема е вообично да одат на прес конференција, но потоа во редакцијата да им биде кажано дека настанот нема да се покрие. И тие се согласуваат. Професионалниот интегритет за многумина е луксуз што не можат да си го дозволат.

Па така, колешка што поради притисок да ја прифати тезата на уредникот при подготовката на темата за еден високо актуелен настан, што била спротивна од нејзината, изгубила работа.

- Откако со месеци седев без работа, сфатив дека во ова лошо време за новинарството можеби е подобро да не се провоцира многу, оти борбата не може да ја води секој поединечно. Најмногу што може да се направи е да си заминеш од работа, а тоа не е решение - вели таа.

Во ситуација кога пазарот на трудот е презаситен од потнуда, а со затворањето на медиумите и нивна економска ранливост, побарувачката е сè помала, да се остане без работа, значи да се остане без можност за каков било работен ангажман на подолго време.

Економската неизвесност и социјалната сигурност не се единствените причини што ги тераат новинарите да „не провоцираат премногу“.

Фактот дека во Македонија новинарот Томислав Кежаровски заврши зад решетки за објавен текст во кој на водно го открил идентитетот на заштитен сведок испраќа мошне силна и јасна порака дека последиците од пишувачкото за некој политички, бизнис или сличен моќник можат да бидат и поголеми од губењето работа.

Своја улога има и стравот од тужба за нарушен углед која за новинарот, уредникот и за сопственикот може да значи илјадници евра казна.

- Секоја личност има углед и никој не треба да се клевети и навредува неказнето. Но, проблемот е во тоа што во судски систем како нашиот, кој ре-

чиси по правило пресудува во корист на политичките моќници од властта или на бизнисмените блиски до властта, односно кога нема независно судство, логично е новинарите и уредниците, но и сопствениците на медиумите, да се плашат дека ако напишат нешто против некој моќник, ќе треба да платат голема отштета – коментира уредник на еден медиум.

Автоцензура како ефикасна замена за цензура

Повеќето новинари како главна причина на автоцензурата ја наведуваат севкупната атмосфера во редакцијата во која владее малодушност и пасивност, а како нејзини директни поттикнувачи, пак - уредниците, најчесто главните, кои, како што тврдат, се ставени на таа позиција од центрите на моќ и ги притискаат новинарите да работат на линијата што тие им ја исцр-

ПОВЕЌЕТО НОВИНАРИ
КАКО ГЛАВНА
ПРИЧИНА ЗА
АВТОЦЕНЗУРАТА ЈА
НАВЕДУВААТ
СЕВКУПНАТА
АТМОСФЕРА ВО
РЕДАКЦИЈАТА ,
А КАКО НЕЈЗИНИ
ДИРЕКТНИ
ПОТТИКНУВАЧИ,
УРЕДНИЦИТЕ

тале. Тоа подразбира дека пред овој прв филтер не може да помине ниту една тема што не им одговара на неколку структури.

- Сите се поврзани во една нераскинлива синергија – сопственикот кој е зависен од власта, поради тоа што таа нема да ги насочи парите од рекламите кај неговиот медиум или ќе суперира на друг центар на економска моќ кога ќе ги дели парите за маркетинг и пи-ар да го заборави конкретниот медиум. А, не се работи за малку пари – туку за милионски износи. Се разбира, во евра... И, кога сето тоа ќе го погледнете од една странична, а некои ја нарекуваат и објективна, перспектива – ќе ви стане јасно како од еден центар, практично се крои уредувачката политика во над 90 отсто од медиумите - вели колега.

Колешка, пак, вели дека не знае кој стои зад наметнувањето на тоа чувтство, но знае кој најмногу ѝ го наметнува.

- Најмногу заради уредникот, зашто, според досегашното искуство, тој е главната пречка за повеќето теми што ги предлагам – вели колешката.

Друга соговорничка пак, објаснува дека конкретна забрана не стигнува од никого, но дека јасно се знае што можеш да работиш, а што не.

- Едноставно, знаеш какви теми можеш да работиш и за кои функционери од власта смееш да пишуваш, а за кои не. Изричата забрана не поставил ниту уредникот, ниту сопственикот на медиумот или директорот - но, на секој новинар му е јасна ориентацијата на медиумот во кој работи и насоките во кои треба да се движи - вели новинарката.

Своја улога игра и наметнатата поделба на новинарите на „патриоти“ и „предавници“ од страна на дневната политика, лесното оцрнување на новинарите што пишуваат спротивно од очекувањата на политичките центри. Поради тоа колеги стануваат инертни и сметаат дека каква било тема што би ја критикувала Владата или некој нејзин потег е, всушност, проопозициска и ако ја обработуваат ќе бидат сместени во оние со етикета „соросоиди“. Затоа тие, всушност, и одбиваат да истражуваат, да поставуваат провокативни прашања, критички да ја опсервираат работата на институциите.

Уредниците што тврдат дека и самите ја чувствуваат авторцензурата, оваа појава ја толкуваат со различни причини.

Уредник со тридецениско искуство вели дека присуството на авторцензура во редакциите е неспорно, а причините се повеќекратни. Тој вели дека дури и перцепцијата на медиумот како „сериозен“ придонесува во уредувачката политика да се избегнуваат одредени теми како што се корупциски скандали.

Втората причина е имицот на т.н. државен медиум, медиум во чекор со државата, кој според некого треба да негува патриотско новинарство. Излегувањето зад линиите на таквата перцепција предизвикува последици, затоа при уредувањето на весникот ја препознава автоцензурата, иако причините ги смета за неосновани.

- Не е спорно дека новинарите се исто така обични луѓе и можат да бидат патриоти, но патриотизмот не смее да биде изговор на медиумот или на новинарите да ги покриваат, односно да не пишуваат за коруптивните афери - вели тој.

Според него, еднакво влијателна причина се бизнис интересите на сопственикот кои нужно се поврзани со политиката.

- И покрај тоа што сопственикот никогаш лично не врши притисок, ниту лично се јавува, ниту пак, испраќа пораки во врска со уредувачката политика, факт е дека има некои подрачја за кои премолчено е јасно оти се директен интерес на сопственикот и оти тие теми не можат да се отвораат. За среќа, малку се тие теми - вели уредникот.

Авотцензура како оправдување за непрофесионалност?

Но, спротивно од ваквите искуства на новинарите, има и уредници кои се жалат дека и покрај тоа што им даваат теми на новинарите, тие одбиваат да ги работат. Под изговор дека темата е проблематична и може да им предзвика проблеми, тие ја затскриваат во својата инертност, затоа што им е потешко да истражат некоја тема - тврди уредник со когошто разговаравме.

- Цензурата, односно претпоставената цензура во медиумот за кој работат, им е повеќе изговор. Демек, ова нема да ми го објави уредникот или главниот уредник, па не вреди да пишувам, односно да истражувам, а во суштина тоа е барање изговор, зашто не сака да ја истражи темата. Тоа не е самоцензурирање туку непрофесионалност - вели уредникот.

Дополнителен проблем е што во редакциите има луѓе кои новинарството го доживуваат како пропаганда и што сметаат дека е сосема нормално да се грижат за интересите на партиите, сопственикот или некој трет, а не за јавниот интерес. Така и се слу-

ПРОБЛЕМ Е ШТО ВО РЕДАКЦИИТЕ ИМА И ЛУЃЕ КОИ НОВИНАРСТВОТО ГО ДОЖИВУВААТ КАКО ПРОПАГАНДА И ШТО СМЕТААТ ДЕКА Е НОРМАЛНО ДА СЕ ГРИЖАТ ЗА ИНТЕРЕСИТЕ НА ПАРТИИТЕ, СОПСТВЕНИКОТ ИЛИ НЕКОЈ ТРЕТ, А НЕ ЗА ЈАВНИОТ ИНТЕРЕС

чува колеги да игнорираат вести, настани и информации.

Едноставно, се преправаат дека ништо не се случило, ако новините се поврзани со политичките или бизнис-конкуренците на нивниот сопственик, дури и кога тој самиот нема никаква штета од нивното објавување.

И Трајкоска смета дека најголем дел од новинарите ја прифатиле својата улога да бидат гласноговорници на политиката, партиите на властта и на опозицијата, на економските моќници, на извртоперената интелектуална елита и на сите од кои, како што вели, можат нешто да добијат или кои можат да имаат влијание на нивната т.н. кариера.

Одговорност и работни права како оружје против авотцензурата

Искуството покажува дека за разлика од цензурата која е видлива, директна и скапа за еден репресивен државен апарат, автоцензурата е многу поопасна, поподмолна и многу поефикасна. Нејзиното присуство е потврда дека во македонското новинарство сè уште не постои професионална одговорност и оти тоа е директно зависно од политичките и бизнис центри на моќта.

- Во вакви услови веќе не ни зборуваме за автоцензура или за сеопфатни и професионално обработени информации што треба на граѓанинот да му ја пренесат реалноста и да му остават простор самиот да одлучи за себе. Скалилото е ставено подолу, ова е фаза на потчинети умови и заробен дух, новинарството речиси и не постои - вели Жанета Трајкоска.

Таа воопшто не е оптимист дека нешто може да тргне на подобро. Смета дека напорите на новинарите за одржување на професионалните стандарди ќе замрат, бидејќи не постои основа врз која ќе можат да опстанат.

Но, без оглед на пессимизмот, јасно е дека автоцензурата како рак-рана на новинарството мора да биде заменета со одговорност и професионалност. Саморегулацијата, како одбрана на јавноста, но и на еснафот од лошото и непрофесионално новинарство е дел од решението.

Се разбира, таа нема да биде можна доколку новинарите продолжат да работат во несигурни работни услови. Само достојно платен новинар кој не се плаши дека секој момент може да биде отпуштен, казнет за навреда или уште пострашно, притворен, е во состојба да го почитува основното начело на професијата – да информира за истината.

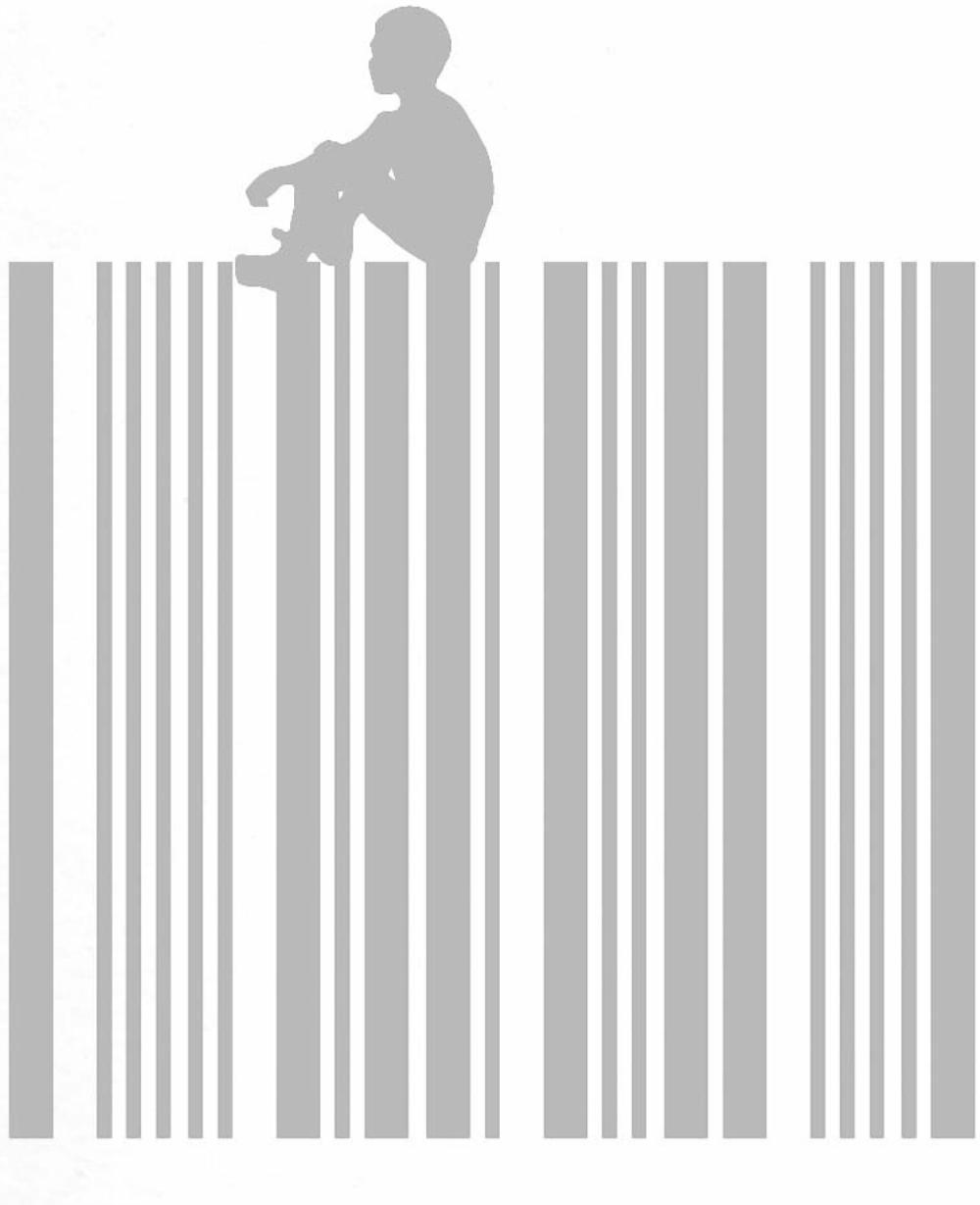
Фросина Димеска

Како што умесно забележува Тачко Локвенец, во нејзината книга *Веси и власи*, „последниот факт дека, во земјата каде што е распостранета слободата на изразот, некои важни работници не можат да се пречиштаат јавно, бидејќи весниците се шолку слободни што едноставно ‘тие работат’ не ги објавуваат“. Значи, и сојузеното заробеништво од интересите може да се нарече и се нарекува слобода“! Овие можеме да заклучиме дека проблемот на самоцензура е еден од најкомплексните во современото новинарство, и тоа што му поради фактишто што тој воопшто не се интересира како проблем, што му како нешто што е сосем нормално. Суштинското кај оваа штешна тојава, особено во македонски ѕртилики, е тоа што новинарот-автор на одреден текст, ѕртило, створија, фотографија и сл. се јлаши нив да ги објави, поради спротивото на последиците кои тој ќе има на настаните тој нејзини живот, тело, здравје, кариера, работна семејството или, так, тој нејзината егзистенција што е финансиска стапилност. Каков и да е начинот и кои и да се мотивите за неа, автентичната е само еден од многуте различни, посебни или помалку суштински, можни облици на цензура – која, так, е најстрого и изрично забранета со нашиот Устав (чл. 16, ст.7 од УРМ). Имено, слободата на

уверувањето, совестта, мислата и јавното изразување на мислата се „честити свешти ѕрава“ во нашиот ѕравен систем за кој Уставниот суд на РМ е надлежен и може да њега ќе ја даде ѕправка од конкретен случај (чл. 110, ст.1, ал.3 од УРМ) – но, за жал, го се јавува во веодевенската уставна ѕправна историја на независна Македонија тоа се нема случено.

Насоките за надминување на оваа карактеристика сишуација би требало да се движат кон што е можно џолема самоорганизација и саморегулација на новинарската фела; кон морално издигнување и храброст на секој еден новинар да обиде одреден „нејзинитет ѕредлог“ во замена за лична корисност, водејќи се ѕравенствено од овие интереси јавен интерес; како и со одобривање на ѕравниште механизми за заштита на ова круцијално ѕраво, кое е стаполбот на секоја демократска и ѕправна држава. Следејќи ги споредбите на ѕравниште развојни ѕравци, можеби би требало сериозно да се размисли и за воведување и на институцијот уставна ѕтужба со која засегнатите новинари, кои се жртви на цензура, би можеле јочесито да бараат заштита на своите ѕрави директно од Уставниот суд, како што тоа е веќе случај со некои земји од нашиот регион, конкретно, во Словенија.

ПРАВЕН КОМЕНТАР

Меѓу затворање и цензура

И требаат отприлика 50 минути и два автобуса до домот на Весна во една скопска приградска населба. Таа патува секој ден по толку време до Центар, каде што се наоѓа медиумот во кој работи. Нејзиното име е измислено, а Весна е псевдонимот со кој ја нарекуваме новинарката во нашата сторија која избра да зборува анонимно. Таа работи во независен медиум кој важи за критичен кон работата на властта.

- Никогаш немам зборувано анонимно за моите ставови, ама ете, сега ќе направам исклучок - објаснува Весна, додека заедно патуваме до нејзиниот дом за да ја чуеме нејзината приказна.

-Не знам како да ви кажам, човек едноставно се срами од сиромаштијата -, ни вели таа.

Не поминаа ниту 15 минути од овој разговор, направен на стоене во преполнниот автобус, кога сфативме за што зборува таа. Нејзиниот дом, всушност, и

не е нејзин. Весна доаѓа од внатрешноста на Македонија и плаќа кирија заедно со нејзината пријателка која и' е цимерка уште од студентските денови и со која делеле легла низ скопските студентски домови. Имаат изнајмено кат од куќа. Мебелот е толку дотраен што речиси и нема шкаф или врата на која е останато брава или ракча. Живеат во 45 квадрати. Едната од нив спие во такана-речената спална соба, која, всушност, поседува детско креветче, мал шкаф за облека, теписон со дупки, масиче, а нашата колешка спие во дневната соба. Сидовите со мирис на влага ги делат и двете.

- Не можам да си дозволам ништо по скапо од ова. Затоа живеам

КРИТИЧКИТЕ
МЕДИУМИ И
НОВИНАРИТЕ ШТО
РАБОТАТ ТАМУ СЕ
СОЖИВУВААТ КАКО
„ДРЖАВНИ
НЕПРИЈАТЕЛИ“

во приградска населба. Моето семејство нема да ми испраќа пари, а и не сакам да барам, имам 28 години и би било срамота. Киријата овде е 70 евра, а во Центар или во Аеродром за истиот простор ќе треба да плаќаме најмалку 160 евра за двете. И овие 35 ми се многу -, ни вели Весна.

Нејзината плата изнесува 12 илјади денари. Речиси пет години работи како новинар во пишан медиум.

- Откако работам, па сè до минатиот месец бев хонорарец. Авторскиот договор го потпишувавме секој месец. Никогаш не знаеш на што си, не знаеш дали следниот месец ќе ти го продолжат договорот или не - раскажува младата новинарка и додава дека и она што е карактеристично во нејзиниот случај е што таа дури има и разбирање за состојбите во кои работи.

- Во претходниот медиум каде што работев, зависев од милоста на работодавачот, во овој медиум едноставно и ние заедно со работодавачот сме оставени на милост и немилост. Нема пари во критичките медиуми. Нема реклами, само некои поситни донацији од кои едвај се опстојува. Јас немам ниту кого да обвинам за мојата ситуација, освен можеби власта, која ја доведе фелата до овој очај - раскажува таа додека ни подготвува кафе на плинска боца.

- Мора да се штеди. Зима е. Со моиве приходи секој ден ми е пресметан. Грееме кога ќе се вратиме од работа, ноќе не грееме, значи само по неколку саати на ден додека да заспнеме.

Весна вели дека на почетокот од нејзината кариера воопшто не ѝ пречело што била хонорарец. Доволен ѝ бил самиот факт што работи како новинар, нешто што ѝ било желба уште од средношколските години – да влијае врз општеството, да носи промени, да ја информира јавноста, да истражува. Па така, дали ќе биде пријавена или не, воопшто не ѝ бил пресуден фактор.

- Кога почнав да работам, ни дадоа услов, буџетот за плати е толков. Сакате да сте пријавени или хонорарци и да ви се одбива само десет проценти персонален данок, така не прашаа. Јас знам дека мојот медиум нема други пари и реков, добро, хонорарец, мене секој денар ми значи - вели Весна.

Но, подоцна сфатила што значи да си пријавен работник со платено здравствено и пензиско осигурување кога добила сериозно заболување. На испитувањата што биле потребни за да се открие што воопшто ги предизвикувало нејзините секојдневни тегоби ѝ одела една третина од платата повеќе месеци. Станало неиздржливо и ги замолила своите шефови да најдат начин да ја пријават.

- Платата сега ми е малку помала, но тоа не го чувствуваам, затоа што парите што претходно ги давав по лекари сега не ги давам. И покрај сè, јас не можам и не сакам да го обвинувам медиумот во

кој работам. Ги разбираам сите колеги кои работат како хонорарци во медиумите што генерално се издржуваат од скромните донацији и прифатиле хонорарен статус во име на малку повисока плата, а кога велам малку повисока, мислам на десет, 12, 14 или најмногу 18 илјади денари во некои медиуми. Опциите сегде, па дури и во провладините медиуми, се тие – да си вработен е едноставно голема привилегија - раскажува Весна.

Весна вели дека во моментов нејзиниот најголем страв е болеста. Не ја плаши толку фактот што во деновите кон крајот на месецот, пред платата, останува гладна или само со еден скромен оброк дневно. Нејзиниот страв е дека и ова што сега го има како новинар уште од следниот месец може да го нема.

ПЛАТИТЕ,
АКО ГИ ИМА,
СЕ УЖАСНО
НИСКИ.
ПРИХОДИ НЕМА,
А СТРАВОТ
ОД СУДСКИ
ПРОЦЕСИ
Е ГОЛЕМ

- Постојано се затвораат медиуми. Тука, во нашата редакција, секој ден е неизвесен, не се знае до кога ќе имаме средства да работиме и дали донаторот ќе ни одобри уште некој проект или нема да има пари. А и тие проекти не се високи, колку што сум чула, се движат околу 20-30 илјади евра годишно. Па, ајде вие направете медиум со тие пари и издржувајте се 12 месеци - вели Весна.

За себе вели дека не сака да се гледа како сиромашна, иако сите параметри неа ја ставаат во таа категорија граѓани.

- Сум видела маки и поголеми од моите и неправди поголеми од овие. Тоа

е тоа. Животот на многу мои колеги е мизерен, верувајте. И ние сме некако помирени со тоа. Или тоа или работа во владин медиум, под контрола. Ама и таму репортерите не живеат многу добро, барем не оние 'обичните смртници' што не се уредници - вели Весна.

И навистина, судбината на Весна не е уникатна. Неа ја споделуваат многу нејзини колеги, а работите, барем според впечаточите на многумина, стануваат сè полоши и полоши.

Критичарите се државни непријатели

Многумина од новинарите ќе речат дека 2011 е една од најцрните години за медиумите во Македонија – годината кога беа затворени вкупно пет медиуми. Во јули 2011 година се затвори првата независна телевизија во земјата и веројатно највлијателниот медиум, A1 телевизија, како и весниците „Време“, „Шпиц“ и „... е ре“. Сите беа во сопственост на Велија Рамковски, кој денес е во затвор, и сите беа критички настроени кон политиките на Владата. Рамковски беше осуден за финансиски криминал и даночно затајување,

но во извештајот на Европската комисија се изразуваше загриженост поради селективниот пристап во процедурата. Само од овие медиуми на улица останаа околу 500 новинари и медиумски работници.

Оттогаш наваму бројот на невработени новинари расте. Се затворија неделниците „Форум“, „Глобус“ и „Граѓански“, дневниот весник „Ден“, телевизијата АБ, телевизијата А2, се укинуваа ТВ-проекти. Со промените во уредувачките политики во корист на владината политика, дополнително се отпуштаа новинарите кои носеа епитет „критички“ и во медиуми како „Утрински весник“, телевизијата Алфа и други. Меѓународните организации кои се занимаваат со прашањата за слободата на говор информираа дека повеќе од 800 новинари и медиумски работници останале без работа од 2011 година па наваму во Македонија.

Оние за кои никаде немаше место беа критичките новинари или оние новинари кои одбиваа да извршуваат партиски задачи. Некои од нив кои сè уште имаа работа пробуваа да ги издржат притисоците во медиумите во кои веќе работеа, а коишто преку ноќ ги менува уредувачките политики, додека оние другите направија обиди да се групираат на единственото место кое остана слободно – интернетот. Некои од нив, со име и презиме, а некои, пак, анонимно ги споделија искуствата со водењето и работењето во ваков медиум. А многумина од нив и нивните вработени ја делат финансиската судбина на Весна.

Предраг Петровиќ почнува да работи како новинар во јавниот сервис МРТВ во 1997. Стартува како репортер, а потоа станува и уредник и водител во оваа телевизија. Во 2002 година се префрла во независната телевизија А1, каде што останува до нејзиното затворање во 2011. Истата година почнува да работи во новиот дневен весник „Фокус“, на крајот за да се одлучи со група колеги да го формира информативниот портал А1он.

- За многумина од нас, особено оние кои доаѓаа од поранешната А1, немаше никаде место. Не беше важно дали имаш вештини, искуство и знаење, не беше важно дали си добар или не, едноставно, новинарите на А1 беа како чума од која секој бега, ние ја носевме етикетата „државни непријатели“. Ние моравме сами да си бараме место под сонцето, ако сакавме да работиме независно и професионално и да останеме критички кон работата на Владата - вели Петровиќ.

Тој вели дека да не се донациите, неговиот медиум нема да постои. Но, и со нив, едвај се крпи крај со крај, затоа што, како што вели, медиумскиот пазар е воден од идеологии, а не од бизнис логика.

- Реклами речиси и да нема, големите и средни компании во најголем дел нè бојкотираат, бидејќи, како што велат, се плашат од

инспекции ако се разбере дека, ете, нас нè помагале со реклами. Не е важно дали си квалитетен или читан, важно е како на тебе гледа власта. Маркетинг агенциите, пак, отворено кажуваат дека не смеат ниту да помислат да пуштат реклами кај нас - вели тој.

Со него се согласува и Семи Мехмети, поранешен уредник во дневниот весник „Коха е ре“. Тој сега го има порталот на албански јазик „Алмакос“. Вели дека да не се скромните донацији, тој воопшто нема да има медиум.

- Велам скромни донацији, затоа што кажете ми вие дали со буџет од илјада до три илјади евра месечно вие можете да правите медиум, а камо ли нешто сериозно!? Реклами нема. Компаниите што традиционално се рекламираат нас нè избегнуваат, верувајте

тотално е исто и во албанскиот блок. Една голема и богата компанија пушти срце да се рекламира кај нас и замислете ни плаќа 150 евра месечно. А во провладините портали истата реклама чини 500 и повеќе евра неделно. Тоа е социјална помош, не реклама - вели Мехмети.

Во „Алмакос“ работат шест новинари. Мехмети е и новинар и уредник и сопственик. Неговите вработени, вели тој, земаат плата многу помала од просечната.

- Каква просечна плата, платите се далеку под тоа, мизерни. И за мене и за нив. Јас би сакал сите да бидат пристојно платени, а не да живеат на прагот на сиромаштијата, ама нема избор. Или треба да сум ВМРО или ДУИ за да течат владини

реклами или да се борам за проекти чии годишни суми се помали од месечните приходи на некои од провладините портали - разочарано раскажува Мехмети.

Мехмети вели дека неговите новинари, исто како и тој, знаат како стојат работите – или одиш на подобро и си контролиран или работиш слободно, ама сиромашно, и чекаш да дојдат подобри времиња за новинарството.

Секојдневие од страв и неизвесност

Целал Незири, претседател на Центарот за истражувачко новинарство – СКУП Македонија, вели дека состојбите во албанските не зависни медиуми се можеби и полоши, бидејќи тие не само што се борат со македонските портали чии содржини ги читаат и Албан-

МЕЃУНАРОДНИТЕ
ОРГАНИЗАЦИИ КОИ
СЕ ЗАНИМАВААТ СО
ПРАШАЊАТА ЗА
СЛОБОДАТА НА
ГОВОР ИНФОРМИРАА
ДЕКА ПОВЕЌЕ ОД
800 НОВИНАРИ И
МЕДИУМСКИ
РАБОТНИЦИ
ОСТАНАЛЕ БЕЗ
РАБОТА ОД 2011
ГОДИНА ПА НАВАМУ

ците, туку и со медиумите од Косово и Албанија, кои се овде присути и кои исто така им конкурираат.

- Очекувано, сето ова се одразува и на социјалната положба на новинарите, кои сè повеќе сакаат да најдат излез од ова професија преку барање работа во други области. И самите новинари се свесни дека медиумот во кој работат или самите сопственици не можат да им нудат подобри услови, било да се тие законски загарантирани или не - вели Незири.

Билјана Петковска од Македонскиот институт за медиуми вели дека тие ги следат овие состојби и нивните заклучоци се дека истите сериозно влијаат и врз квалитетот на работата.

- Многу често нивните примања се под секое професионално достоинство, и не можат да се споредат со ниту една земја од регионот. Условите во кои работат се алармантни. Ниските плати, неизвесноста на работното место и постојаниот страв од губење на работата придонесоа новинарството да стане една од најмалку посакуваните и респектираните професии во земјава - вели Петковска.

Новинар во еден од независните портали, кој сакаше да остане анонимен, вели дека во неговата редакција речиси сите се хонораци, а платите им се помеѓу осум и 15 илјади денари. Свесен е дека нема многу пари во таков медиум, но она што најмногу му пречи е што финансиската состојба на тие медиуми сериозно влијае врз процесот на работа.

- Редакцијата нема пари да ми плати такси или бензин, па на интервију или прес конференции одам пеш. Немаме пари ниту за фотограф, па самите сме и фоторепортери. За лектори збор не ставува, па често излегуваат текстови со грешки. Компјутерите на работа ни беа донација, исто и масите. Се туткаме во ужасно мали канцеларии, немаме ниту фрижидер, вариме кафе на плинско, а неодамна добивме принтер, камоли нешто друго - вели тој.

Петровиќ се согласува дека интернет медиумите едвај задовољуваат некакви професионални стандарди, а за нешто посериозно како истражувачкото новинарство, едвај може да стане збор.

- Има денови кога не можам ниту такси да платам на некој новинар да отиде на терен. Од канцеларија не може да се работи истражувачко новинарство. А едвај може и информативно новинарство. Моите новинари работат сè, следат сè, ние не можеме да си го дозволиме луксузот да имаме специјализирани новинари, да имаме економска редакција, па политичка или надворешна. Ние сме неколку души кои даваат сè од себе да можат да го работат тоа што го сакаат чесно и да земат некој денар - вели Петровиќ.

Автоцензура: Кога стравот лозјето го чува

Мери Јордановска е новинар во неделникот „Фокус“, чиј сопстве-

ник Никола Младенов загина минатата пролет во сообраќајна несреќа во сомнителни околности. По неговата смрт згасна дневниот весник „Фокус“, а привремено беше замрзнат и неделникот „Фокус“. Јордановска и нејзините колеги неколку месеци живееја во неизвесност за тоа дали неделникот што, и пред смртта на Младенов, се соочуваше со финансиски потешкотии, ќе продолжи да излегува или не. Во август минатата година „Фокус“ конечно излезе, но и тие ја имаат судбината на другите колеги од независните критички медиуми – малку реклами и скромни донацији. Сето тоа, вели, Јордановска, ги спречува да работат квалитетно.

- Бидејќи сега сме малку луѓе, се финансираме од донацији и сè е транспарентно, многу добро можам да увидам зошто се штеди на

греење, зошто кога одиме на пат гледаме да ги исцрпиме сите стории од тој град за да не трошиме пари за бензин по два пати... едноставно, сè нема. А како да работите сериозни стории ако немате пари за документи, за патувања, ако немате време кое медиумот не може да ви го даде, бидејќи и луѓето како и парите се бројат на прсти. Едноставно, сè е импровизација - раскажува таа.

Но, она што паѓа потешко е самоцензурата. Обично цензурата е поврзана со провладините медиуми, но беспарница раѓа редици проблеми и кај критичките медиуми, почнувајќи од стравот, а завршувајќи со самоцензурата. Кога сте постојано на удар, стравот од тужби расте,

нешто што на своја кожа најдобро го има осетено новинарот Емил Зафировски, кој својата кариера ја започна во „Дневник“, а потоа следуваа дневните весници „Време“ и „Нова Македонија“, а сега работи во информативниот портал mkd.mk.

- Десет години се влечам по судови. Ме судеа во отсуство, а потоа за пресудите дознавав од извршителите, откако ќе ми ја блокираа сметката, бидејќи пресудите станувале правосилни, а јас воопшто не бев известуван дека сум осуден. Со години наназад новинарството е една од најдеградирачките и најстресни професии во земјава, а во моментов и една од најнеплатените. Голем дел од новинарите не се пријавени, платите не им се редовни, но затоа редовно се изложени на тужби од носителите на јавни функции, а притоа немаат никаква правна заштита - вели Зафировски.

Со слична ситуација во моментов е соочен неделникот „Фокус“. Како што сега стојат работите, во судскиот спор што против него го поведе директорот на Управата за безбедност и контраразуз-

АЛБАНСКИТЕ
НЕЗАВИСНИ МЕДИУМИ
СЕ БОРАТ НЕ САМО
СО МАКЕДОНСКИТЕ,
ТУКУ И СО
МЕДИУМИТЕ ОД
КОСОВО И
АЛБАНИЈА, КОИ СЕ
ОВДЕ ПРИСУТНИ И
КОИ ИСТО ТАКА ИМ
КОНКУРИРААТ

навање Сашо Мијалков, уредничката на „Фокус“ Јадранка Костова треба да плати пет илјади евра, а новинарот Владо Апостолов илјада евра, заедно со судските трошоци, вкупно треба да платат девет илјади евра, сума што ни оддалеку не може да си ја дозволат просечните медиумски работници. Сето ова влеа страв и кај нивните колеги. Дали да се објави што било поврзано со Мијалков е под знак прашалник во секоја редакција, без разлика колку и во неа да владеат независноста, објективноста и професионалноста. Сепак, егзистенцијата на медиумот е доведена во прашање. Барем така говори искуството на новинар од една македонска редакција, кој анонимно ни ги раскажа своите стравувања.

- Имав добра сторија за директорот на УБК Сашо Мијалков. Мојот директор, кој е и новинар, ми рече дека не може да ја објави, затоа што се плаши од тужби, ми велеше: види како завршија Јадранка и Владо. Што сакаш пишуваш, ова не може! Истото се случувало и со други приказни, едноставно ми вели, ако нè тужи ќе изгубиме дури и ако сме во право, нас не ни требаат 27.000 евра казна, доволни ни се 5.000 евра и ние ќе треба веднаш да затвориме. Затоа, критикувај, ама со усул - раскажува новинарка од еден веб-портал.

Таа вели дека и самата се фаќала во стапиците на автоцензура, без никој ништо да ѝ рече.

- Ќе најдам некоја приказна што засега некого од топ функционерите и ќе си речам, ај батали, и без тоа на работа можеби нема да ти дозволат, па кој ќе иде по судови. Ние веќе не ги разгледуваме слабостите на нашите стории, не велиме, добро овде имам докази и можам да објавам, а таму немам и не објавувам. Ние имаме еден параметар – контролираното судство. Ако е приказната за корупција на некој функционер од трет ешalon, може да оди, ако е за некој од прв или втор, тогаш воопшто не се трудиме - вели новинарката и додава дека тужбите кон „Фокус“, но и други случаи во кои новинари биле осудени, биле добра „воспитна лекција“ за сите.

Семи Мехмети од „Алмакос“ вели дека тие не се плашат да објавуваат скандали, но потврдува дека доколку дојде до тужба, тој нема средства да ги заштити ниту новинарите, ниту себеси, ниту медиумот.

- Кој ми гарантира мене судска правда!? Па гледаме сите што се случува, не сме будали. Ниту имаме пари за плаќање казни, ниту пари за адвокат - вели Мехмети.

Во моментов Самостојниот синдикат на новинари и медиумски работници обезбедува правна помош за тужените новинари, исто како и ЗНМ, а понекогаш некои од адвокатите сами се нудат бесплатно да помогнат, знаејќи во каква лоша состојба се критичките медиуми.

Откако стапи на сила декриминализацијата на клеветата, новиот закон предвиде казни за медиумот од 15.000 евра, 10.000 за уредникот и 2.000 за новинарот.

- Ваквата состојба креира култура на цензура и самоцензура во редакциите и кај самите новинари, отсуство на етика во работењето и губење интерес за новинарски истражувања на теми кои критички ги опсервираат состојбите во општеството. Со тоа стратешки се стигматизира и демисионира улогата и општествената функција на новинарството и на новинарската професија и нејзината релевантност како коректор на процесите - вели Билјана Петковска од МИМ.

Весна, новинарката од нашата приказна раскажува дека пред 2010, кога новинарството колку–толку, според неа, било „понормално“, нејзиниот сон бил да се потпишат колективни договори во нејзината фела и да профункционира синдикат.

- Сонот за синдикат ни се оствари, иако тој не може без наше обединување. Но,сонот за колективен договор го заборавив. Па, ние мораме да земаме помали годишни одмори, бидејќи едноставно сме малку луѓе за работа, замислете уште таква обврска да добијат овие медиуми. Голема иронија. Едноставно, нема излез - вели Весна.

Надежта не дава да се подвикта 'рбетот

Сепак, надеж има. Барем така вели Ида Протугер, моментално невработена новинарка, која тврди дека и покрај сите притисоци и стеги, нема да дозволи да го подвикта 'рбетот.

- Кога сте решиле да се занимавате со новинарство, однапред знаете дека е тоа стресна професија, има конкурентска битка да бидете први, да се провери секоја информација, имате одговорност пред гледачите и читателите. Но, тоа е убавиот дел од работата. Она што е навистина фрустрирачки и кое тешко го прифаќа секој новинар што влегол во професијата со чесни намери и држи до својот интегритет, се притисоците во самата работна средина, од „пријателски“ совети до цензура. Неколку пати сум се соочувала со неизвесност и страв дека ќе загубам работа и тие стресни периоди не се забораваат -вели Протугер.

Сепак, една случка неодамна, ѝ ја вратила вербата дека можеби има надеж да се преброди оваа тешка транзиција во медиумската сфера, ако новинарите сами се потрудат да го задржат својот интегритет.

- Дали сум посреќна вака? Јас да, иако морам да размислам како ќе си обезбедам плата и тоа можеби нема да биде можно во новинарството. Или ќе биде, ако има повеќе луѓе со интегритет, што ќе се спротивстават на штетните процеси. Неодамна чув дека

моја колешка, самохрана мајка, одбила повисок хонорар во еден од „владините“ портали за да работи за помал надомест во независен медиум. Тоа влева надеж - вели Протугер.

Надеж влева и фактот што почна јасно и гласно да се говори за проблемите, за што сведочи и овој текст, при што многумина од новинарите, иако им беше понудена таква опција, одбија да говорат анонимно и инсистираа да бидат напишани со име и со презиме. Само така, можеби седмата сила навистина ќе стане силна, ќе ги надмине проблемите и на крајот ќе се каже дека битката се исплатеше.

Сашка Цветковска

Иако овој новинарски зајмис оштвора мноду сериозни ѕтрашања кои реално ја оиштикуваат мошне комилцираната езистенцијална ситуација во која се наоѓаат најдолемиот дел од македонскиите нискотлашени новинари - чија ѕ просечна јата ја, иако речено, се движи од стот до тридесет евра - ние, штука, сејак би се задржале на еден од њоголемите проблеми на македонското новинарство кој би тој оквалификувале како државен рекет. Имено, по овој шермин би тој оифашиле следниве ситуацији: (а) џенденциозно ђоднесување ѕужби за заплашување ѕротив одредени, првенствено истражувачки, новинари - и тоа од страна на носители на моќни јавни функции кои, да бидејќи јронијата ќоголема, се негодирливи за судскиите властии кои ја имаат право да употребат на ѕужена странка. Овие ѕроверени механизми на ѕротисок се нејтифашили во едно демократско оиштесиво! Тако во целост ѝ и ицилнуваат условите да се квалификуваат во озлојласената група на и.н. SLAPP ђоднесоци - Странешки ѕужби ѕротив учесници на јавнососта. Имено, според самата меѓународна ѕротајена дефиниција на ваквиите ѕисмена, тоа е „ѕужба која има за цел да ѝ [само] цензуира, зајлаши и замолчи новинарите/активистите со тоа што ја имаат оиштовари со судски шакси и ѕрошоци - сè додека имаат не ѝ ќовлечаат нивниите кристики“; (б) земање „на ќик“ на одредени критички медиуми и нивно малициозно казнување од страна на рејресивните државни органи (преку разни инсекции, преку Советот за радиодифузија како регулаторно тело, иако тоа преку Управата за јавни приходи и сл.), а сè со цел вршење ѕротисок има да ја променат својата уредувачка јолишка. Во крајни случаи, доколку

овие методи не вршиле со плод, се оди на целосно онесисобување т.е. ѕротилно зајмисирање на медиумите; и (в) ѕривитеирање на одредени, национални или локални, медиуми кои се близки до властите и нивно фаворизирање преку исилата на надомест за емишуване на греческите кампањски владини реклами. Да бидејќи јронијата ќоголема, работниот стапаат на новинарите кои работат во овие и.н. ѕротладини [богати/ренетабилни] медиуми е исто шака лош, ако не и иполош од оние кои работат во и.н. критички медиуми!?

За избегнување на ова клучче од меѓусебно ѕоврзани проблеми, можеби би било добро да се размисли, иакоја синдикалното организирање и граѓанскоја здружување, новинарите да ѝ насочат своите најгори кон креирање на свои новинарски кооптерации или „слободни колективи“ и, искористувајќи ѝ и поволностите што ја нуди Законот за загрузиите (2002), да се обидат да ѕромовираат сосема нов модел на и.н. антикорпоративно новинарство кое е мноду иако за концерните и манипулатија, бидејќи на тој начин ќе има мрежа од иако независни истражувачко-новинарски „хнезда“ или келии кои ќе се занимаваат со реалните проблеми на оиштесивото и заштитата на јавниот интерес, без никаква можност за ѕротисоци и автоцензура.

ПРАВЕН КОМЕНТАР

Ниските гранки на македонското новинарство

Цензура, мобинџ, несигурна работба, ошкази, низок економско-социјален стапус – се тоа е секојдневието на вработението во медиумите, и отврдува истражувањето што, за првпат, на Самостојниот синдикат на новинари и медиумски работници, то најправи агенцијата „М-проспект“ од Скопје, во кое беше описан репрезентативен примерок од 300 испитаници при што големото мнозинство (98%) се новинари.

ИСТРАЖУВАЊЕ НА
САМОСТОЈНИОТ
СИНДИКАТ НА
НОВИНАРИ И
МЕДИУМСКИ
РАБОТНИЦИ И
АГЕНЦИЈАТА
„М-ПРОСПЕКТ“ ЗА
РАБОТНИЧКИТЕ И
ПРОФЕСИОНАЛНИТЕ
ПРАВА НА
НОВИНАРИТЕ
ВО МАКЕДОНИЈА

Резултатите на истражувањето покажуваат, на пример, дека дури 65 проценти од новинарите на своја кожа искусли цензура, а 53 проценти практикуваат автцензура.

Цензура и автцензура не можаш да функционираат ако не јаснојат разни облици на прописок врз медиумите и новинарите. За тоа испитаниците имаат задача и да ги рангираат најчестите облици на прописок што се одвива врз нив. Речиси половинашта од нив (49%) го истакнале економско-социјалниот стапус (закани со ошказ, юрични казни...) како прворангиран облик на прописок. За една четвртина од испитаниците (24%) тоа е директната цензура, додека за дел од нив, главниот прописок е мобинџот (16%), а осум проценти прописокот го гледаат преку корумирањето (беслатни телефони, дневници и други податоци).

Анкетата ја истражува и присуството на мобинџот во

редакцииште. Според резултатиште љовеке од половинашта (60%) имаат интерес во со мобинг или како жртви или како сведоци.

Резултатиште се аларманитни и на прашањето за новинарскашта слобода и интегриштет. Повеќе од една третина од исийшанициште (36 проценти) самиште биле жртви или сведоци на ситуација во која новинар морал да јоштави штој текстот.

Исийшанициште имаа задача да ја оценат и улогата на уредникот во медиумот и тоа со оценки од 1 до 5 (1=воодушито не ѝ брани; 5=целосно ѝ брани). Улогата на уредникот за одбрана на вработениште е оценета со просечна оценка 3. Сличен резултат е добиен и на барањето за оценка колку уредникот ја брани професијата во целост, при што е добиена оценка 3,1. Малку љовисока може да се окарактеризира и просечната оценка (3,4), добиена за стапот дека уредникот ѝ брани интересите на одредени центри на мок, меѓутоа дури 50 проценти од исийшанициште смештаат дека уредникот во целост ѝ брани интересите на менаџментот, при што е добиена просечна оценка 4,1.

Истражувањето покажува дека љовеке од една четвртина (27%) професионалниште новинари практично немаат ангажман или претивуваат „на парче“. Не се во ништо подобра позиција и оние што имаат поштавано договор на дело, бидејќи времештраенето на договорот временски варира, а просекот на времештраенето на ваквиште договори на исийшанициште во исстражувањето е помалку од седум месеци. Сепак, мнозинството анкетирани (59%) сè уште имаат договори на неопределено време.

Од новинариште што се реѓуларно вработени, најолемиот дел се пријавени на целосната сума што ја примиат (87 проценти), осум проценти се пријавени на помали приходи, а останатите го примиат „на рака“, а еден исийшаник тврди дека е пријавен на оределена сума, но дел од платата му ја враќа на соисповеникот на медиумот.

Дури 90 проценти од исийшанициште не се задоволни од паричниот надомест за нивната работба (44 проценти воодушито не се задоволни, а 46 проценти се „само“ незадоволни), додека десет проценти смештаат дека се соодветно наградени за својот труд.

Што се однесува до сикурноста на работното место, најдобро зборува податокот дека дури 27 проценти од исийшанициште барем еднаш биле оштетени, односно останале без работба. Пејз проценти од нив наведуваат дека причина за оштета била нивната недослушност, 14 проценти тврдат дека е најштапиле работното место, заштоа што не можеле да ги издржат присилите што им се правеле, 11

Їроценїи їритиниї за своеїо оїшувашање ѓи
каракїризираат како неїравдани и исїо їтолку (11%) ѓи
смешаат за оїравдани.

За їоложбата на новинариїе во медиумскиїе куки чвори и
факїот дека їие речиси вооїшто не се вклучени во
гонесувањеїо на оглуките кои се однесуваат директно на
нивниот сїашус, односно нивнашта економско-социјална и
їрофесионална їоложба. Дури 96 їроценїи од исїишанициїе се
исклучени од їроцесот на гонесување оглуките што им се од
живоїна важност (казни, їрерасїределувања, їромена на
сойсївеносї, оїкази и слично). Две їрешини (67 їроценїи)
вооїшто не се вклучени, а се информираат оїкоѓа оглуката ќе
се гонесе; 29 їроценїи не се вклучени, ама навремено се
информирани, додека само чешири їроценїи се вклучени во
гонесувањеїо оглуките што се однесуваат на нив.

Оїшаму не зачудува што на їрашањеїо: „Колку сїе
задоволни од моменталнашта сосїојба на македонскоїо
новинарсїво?“, големото мнозинсїво (87%) од исїишанициїе
одговориле дека не се задоволни. Слични одговори се добиени и то
однос на економскашта сосїојба на новинариїе. Големо
мнозинсїво (79%) велаш дека їаа се влошува, 17 їроценїи
смешаат дека осїанува исїа, а само за їри їроценїи їаа се
їодобрува.

Резулаташите од анкеташта їокажуваат исклучително
їесимисїичка їерцеїцијата на исїишанициїе и на їрендовите
и случувањата во новинарсївото. Дури 83 їроценїи їврдаат
дека сосїојбата се влошува, за 14 їроценїи осїанува исїа, а
само їри їроценїи од исїишанициїе смешаат дека сосїојбата
се їодобрува.

■ Анкета за работничките и професионалните права во медиумите

Агенцијата за истражување М-проспект од Скопје во периодот од А04 до 20 ноември 2013 година, во соработка со Синдикатот на новинари, спроведе истражување во кое ги испитуваше ставовите на новинарите и медиумските работници во врска со работните и професионалните права. Истражувањето се спроведе преку телефонска анкета, односно компјутерски асистирано телефонско интервјуирање (CATI), на случаен репрезентативен примерок од 300 анкетирани.¹

За целите на истражувањето, примерокот опфати вработени во голем број медиуми во Република Македонија, при што не сите беа синдикално организирани.²

Според типот на медиум во кој се ангажирани, најзастапени се телевизиски новинари со 41%, од печатени медиуми се 29%, онлајн медиуми 20%, радио 6% и новинари што во моментот се без никаков ангажман 3%. Просекот на вработените кои беа испитувани е 14,8 години работно искуство. Во анкетата 52% од испитаниците беа мажи, додека 48% жени. Етничката припадност на испитаниците е следнава: 87% македонска, 7% албанска, 3% српска и по 1% турска и друга етничка застапеност.

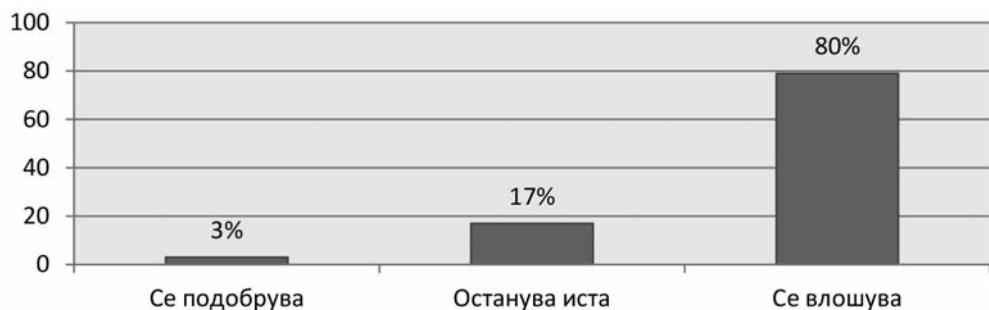
Резултатите подлежат на грешка од $\pm 5\%$ при интервал на сигурност од 95%.

¹ Во фокусот на ова истражување беа новинарите. Процентуалната застапеност на другите медиумски работници е минимална и е под 2%.

² Дата базата (телефонски броеви) е обезбедена од страна на Синдикатот и таа произлезе од пристапниците на членовите, учесниците на дебатите, конференциите и семинарите на ССНМ.

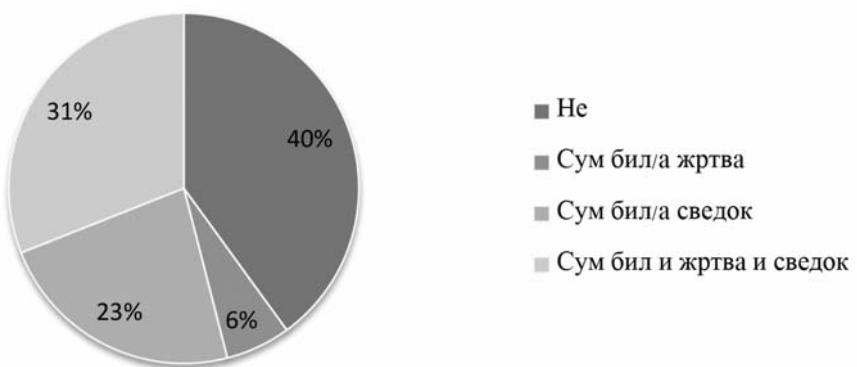
1. Прашања поврзани со работните права на новинарите и медиумските работници

Прашање: Како ја оценувајте економско социјалната положба на новинарите и медиумските работници?

Големо мнозинство од испитаниците (80%) одговориле дека ситуацијата со медиумите во Македонија од аспект на економската положба се влошува. Останатите 17% одговориле дека ситуацијата останува иста, а само 3% дека се подобрува.

Прашање: Дали сите биле свједок или жртва на мобинг?

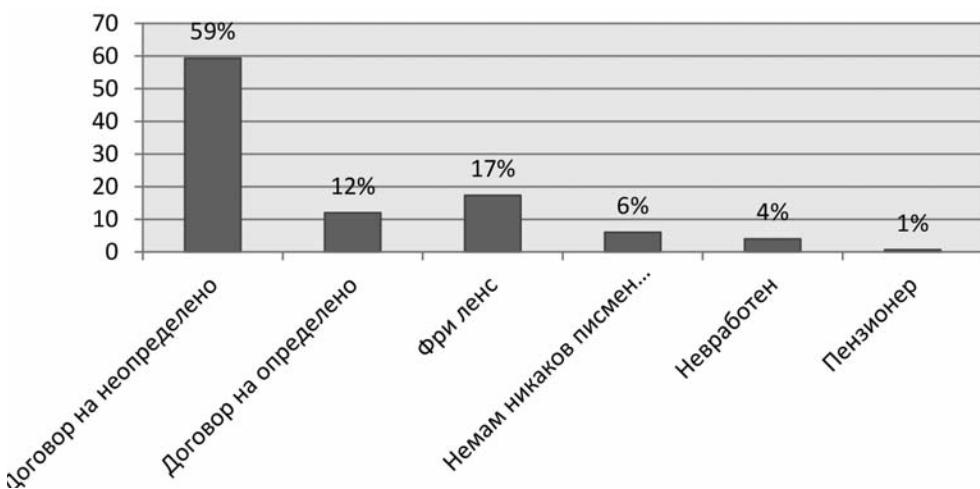
Мнозинството испитаници биле или жртва или свједок на мобинг. Од нив, 6% биле жртви на мобинг, 23% биле свједоци, а 31% од испитаниците биле и жртви и свједоци на мобинг. Помалку од половина, 40% од испитаниците, велат дека не биле ниту жртви ниту свједоци на мобинг.

Прашање: Дали сметаше дека сите соодветно илашени за својот ангажман, образование и искуство?

Дали сметате дека сте соодветно платени за својот ангажман, образование и искуство?	Број	%
Да	32	11
Делумно	137	46
Воопшто не	131	44
Вкупно	300	100

Дури 90 проценти од испитаниците не се задоволни од паричниот надомест за нивната работа (44 проценти воопшто не се задоволни, а 46 проценти се „само“ недизадоволни), додека десет проценти, сметаат дека се соодветно наградени за својот труд.

Прашање: Каков работен стапус имаше?

Повеќе од една четвртина од новинарите и медиумските работници немаат стабилен и сигурен работен ангажман. Повремено ангажирани со договор на дело (фри ленс) се 17%, со договор на определено 12%, додека останатие 11% се без никаков писмен договор, невработени и пензионери. Просечното времетраење на договорот на определено на новинарите е 6,4 месеци. Сепак, анкетата покажува дека повеќе од половина од испитаниците се изјасниле дека работат со договор на неопределено време (59%).

Прашање: Доколку имаше договор дали е тој целосно или половина работно време

Дали договорот ви е на целосно или на половина работно време?	Број	%
Цело работно време	207	69
Половина работно време	11	4
Одбива да одговори	1	0
Не одговараат на прашање	81	27
Вкупно	300	100

Од испитаниците кои имаат договор, мнозинството велат дека имаат договор на цело работно време (69%), но се потврдува и практиката медиумските работници да бидат пријавувани на половина работно време, имено, 11 испитаници или 4% изјавиле дека се пријавени на половина работно време.

Прашање: Доколку сите вработени, на кој начин се пријавени вашиште примиња?

На кој начин се пријавени вашиите примиња?	Број	%
Пријавен/а сум на помал износ, остатокот го добивам во кеш	18	6
Пријавен/а сум на одреден износ, но дел од платата ја враќам на работодавецот	1	0
Пријавен/а сум на целосната сума што ја добивам	202	67
Друго	10	3
Вкупно	231	77
Не одговараат на прашање	69	23
Вкупно	300	100

Од новинарите што се регуларно вработени, најголемиот дел се пријавени на целосната сума што ја примаат (67 проценти), шест проценти се пријавени на помали приходи, а остатокот го примаат „на рака“, а еден испитаник тврди дека е пријавен на определена сума, но дел од платата му ја враќа на сопственикот на медиумот.

Прашање: Колку новинариште и медиумскиште работници се вклучени во одлукиште кои ја засегаат нивната економско-социјална и професионална положба? (Промена на сопственник, одредување уредувачка йолишта, систематизација, наредувања, намалувања или оштешетувања и сл.)

Колку новинарите и медиумските работници се вклучени во одлуките кои ја засегаат нивната економско-социјална и професионална положба?	Број	%
Да, сосема се вклучени	12	4
Не се вклучени, но навремено се информирани	87	29
Воопшто не се вклучени, се информираат откако одлуките ќе се донесат	200	67
Не знам	1	0
Вкупно	300	100

Кумулативниот процент на вработени кои не се вклучени во одлуките изнесува 96%. Две третини од испитаниците одговориле дека вработените воопшто не се вклучени во одлуките кои ја засегаат нивната економско-социјална и професионална положба, а се информираат откако одлуката ќе се донесе. Двојно помал е процентот (29%) на оние кои воопшто не се вклучени, но навремено се информирани.

Прашање: Дали раководствошто ѝ говори за превработеност и од кои причини?

Дали во твојот медиум раководството говори за превработеност?	Број	%
Да, со цел да изврши притисок врз новинарите	101	34
Да, бидејќи реално постои превработеност	19	6
Не говори за превработеност	169	56
Вкупно	289	96
Не знам	8	3
Одбива да одговори	3	1
Вкупно	300	100

Мнозинството испитаници, 56%, рекле дека раководството не говори за превработеност, додека 34% изјавиле дека тоа се прави за да изврши одреден притисок врз вработените. За реална превработеност говорат 19 испитаници или 6%, со не знам или одбиле да одговорат 11 испитаници или 4%.

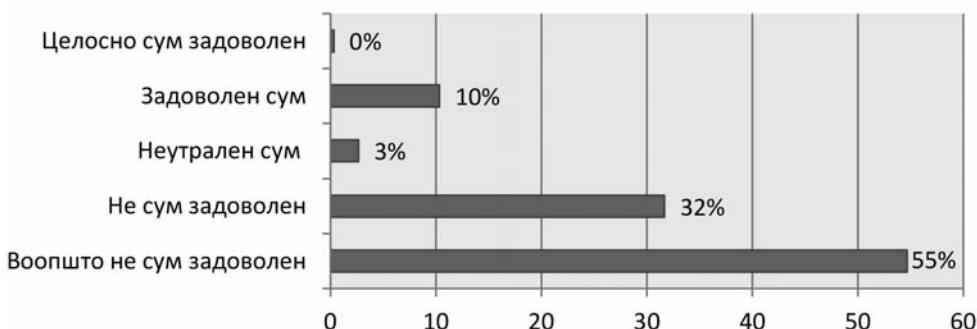
Прашање: Поради кои ѕоричини сите го промениле работното место во вашата кариера?

Поради кои причини сте го промениле работното место?	Одговори	
	N	%
Работам на истото работно место од почетокот на мојата кариера	83	24%
За подобро платена позиција	112	32%
Бев отпуштен/а како непослушна (независно каква формална причина е наведена)	16	5%
Бев отпуштен/а од оправдани причини	38	11%
Бев отпуштен/а од неоправдани причини	39	11%
Го напуштил работно место, затоа што не можев да ги издржам притисоците	47	14%
Не знам	8	2%
Одбива да одговори	4	1%
Вкупно одговори	347	100%

Прашањето кое се однесува до сигурноста на работното место даваше можност за повеќе одговори. Резултатите покажуваат дека дури 27 проценти од одговорите покажуваат дека испитаниците барем еднаш биле отпуштени, односно останале без работа. Во 5% од случаите наведуваат дека причината за отпуштањето биле нивната непослушност, 11 проценти причините за своето отпуштање ги карактеризираат како оправдани, а ист е процентот на случаите кога причините биле неоправдани. Интересно е дека дури 47 од одговорите или 14% од случаите тврдат дека во кариерата новинарите некогаш го напуштиле работното место, затоа што не можеле да ги издржат притисоците.

2. Резултати на прашањата поврзани со професионалните права на новинарите

Прашање: Колку си задоволен со моменталната состојба на новинарството во Македонија?

Евидентно е генерално нездадоволство со моменталната состојба на новинарството во Македонија, изразено од големо мнозинство од испитаниците, односно вкупно 87%. Од нив 55% воопшто не се задоволни, додека 32% не се задоволни. Само 10% од испитаниците се задоволни од состојбата.

Прашање: Оценете ја ситуацијата со медиумите во Македонија од аспект на професионална положба на новинарите?

Каква е ситуацијата со медиумите во Македонија од аспект на професионалната положба на новинарите?	Број	%
Се подобрува	9	3
Останува иста	43	14
Се влошува	248	83
Вкупно	300	100

Големо мнозинство од испитаниците (83%) сметаат дека ситуацијата со медиумите во Македонија од аспект на професионална положба на новинарите се влошува, додека останатите 14% сметаат дека останува иста.

Прашање: Рангирање на начини на притисок според тоа колку често се употребуваат

Дали би можеле да ги рангирате начините за притисок врз медиумските работници според тоа колку често се практикуваат?	Број	%
Влијание врз економско-социјалниот статус (отказ, намалување плата)	148	49
Директна цензура	72	24
Мобинг	49	16
Корумпирање (платени телефони, патувања, дневници)	23	8
Одбили	8	3
Вкупно	300	100

На прашањето за најзастапените начини на притисок врз медиумските работници, требаше да се рангираат 4 понудени одговори. Притоа, половината од испитаниците (49%) го избрале влијанието врз економско-социјалниот статус како прврангиран. Една четвртина (24%) ја избрале директната цензура како прврангирана, додека мобингот како прврангиран го избрале 16% од испитаниците. Останатите 8% го избрале корумпирањето. Она што може да се заклучи е дека во најголем број случаи кога целта е да се принудат новинарите се влијае врз нивниот економско-социјален статус (отказ, намалувамање плата итн).

Прашање: Дали во кариерата съществуваат цензура?

Дали во кариерата сте искусли цензура?	Број	%
Никогаш не сум искусли/а	101	34
Сум искусли/а директна цензура	196	65
Одбива да одговори	3	1
Вкупно	300	100

Речиси две третини од испитаниците, 65%, искусли директна цензура, додека 3 испитаници или 1%, одбиваат да одговорат. Двојно помал е процентот (34%) на оние кои никогаш не искусли цензура.

Прашање: Дали јракшикуваште автоцензура?

Дали во кариерата сте практикувале автоцензура?	Број	%
Да, практикувам	158	53
Не практикувам	138	46
Одбива да одговори	4	1
Вкупно	300	100

Мнозинството испитаници, 158 или 53%, велат дека практикуваат автоцензура, 4 анкетирани или 1% обиваат да одговорат, додека 46%, односно 138 анкетирани, велат дека не практикуваат автоцензура.

Табелата покажува дека постои големо поклопување помеѓу оние што практикуваат автоцензура и оние што искуслие цензура (78%). Бројките покажуваат дека доколку знаеме оти новинар практикува автоцензура, голема е веројатноста да погодиме дека искусли цензура.

Вкрстени резултати помеѓу искуство со цензура и практикување автоцензура	Дали во кариерата сте практикувале автоцензура?		% %
	Да практикувам	Не практикувам	
	%	%	
П14. Дали во кариерата сте искуслие цензура?	Никогаш не сум искусли/а Сум искусли/а директна цензура	22 78	48 52

Прашање: Дали во редакцијата ѝосашои јракшика да се одбие тема, доколку таа е во спротивност со етичките стандарди за известување?

Дали во редакцијата постои практика да се одбие тема, доколку таа е во спротивност со етичките стандарди за известување?	Број	%
Да	198	66
Не	91	30
Одбива да одговори	11	4
Вкупно	300	100

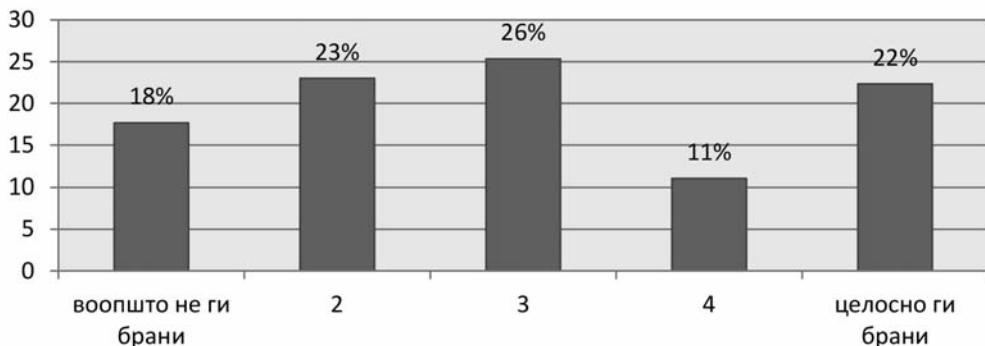
Повеќе од две третини од испитаниците (66%) одговориле дека во нивната редакција постои практика да се одбие тема, доколку таа е во спротивност со етичките стандарди за известување. Останатите 30% се изјасниле спротивно, а 4% одбиле да одговорат.

Прашање: Дали сите биле приторани да се још ишејте на шекст кој не бил ваш или сите биле свидок на таква ситуација?

Една третина од испитаниците (36%) биле приморани да се потпишат на текст кој не бил нивни или биле сведоци на таква ситуација. Две третини или 64% вели дека ниту биле жртва ниту свидок на таквата практика во редакциите.

Став: Уредникот ги брани интересите на вработениите медиумски работници

На прашањето дали уредникот ги брани интересите на новинарите, на скала од 1 до 5 (каде 1=воопшто не ги брани; 5=целосно ги брани), мислењата на новинарите се подеднакво дистрибуирани низ сите оценки. Сепак, најголем процент (26%) се забележува кај оценката 3 што означува неутрален став. Следуваат 23% со оценка 2 и 22% со оценка 5.

Просечната оценка е 3.

Став: Уредникот ги брани интересите на професијата.

Уредникот ги брани интересите на професијата во целост	Број	%
1 воопшто не ги брани	42	14
2	67	22
3	84	28
4	43	14
5 целосно ги брани	62	21
Одбива да одговори	2	1
Вкупно	300	100

На прашањето дали уредникот ги брани интересите на професијата, на скала од 1 до 5 (1=воопшто не ги брани; 5=целосно ги брани), слично како на претходното прашање, најголем процент од новинарите (28%) дале оценка 3. Следуваат 22% со оценка 2 и 21% со оценка 5.

Просечната оценка е 3,1.

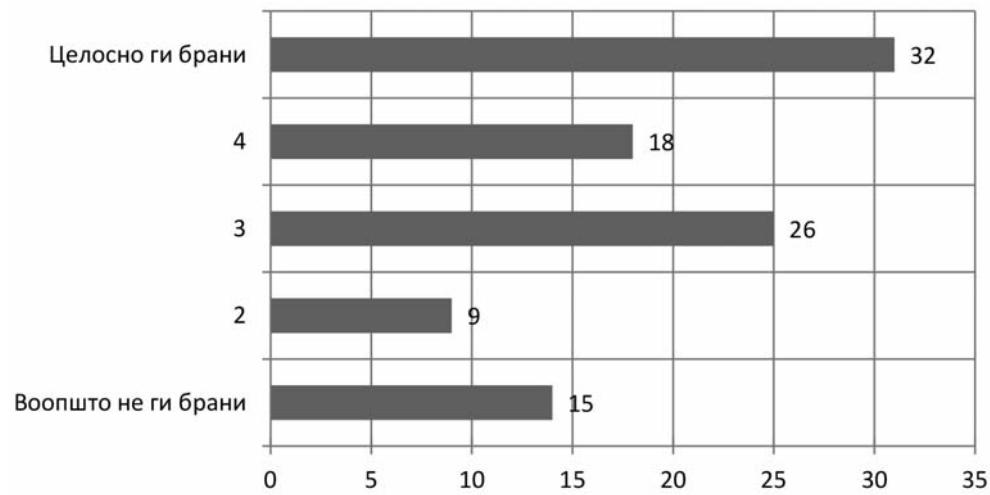
Став: Уредникот ги брани интересите на менаџментот.

Уредникот ги брани интересите на менаџментот на медиумот	Број	%
1 воопшто не ги брани	8	3
2	14	5
3	52	17
4	70	23
5 целосно ги брани	150	50
Одбива да одговори	6	2
Вкупно	300	100

На прашањето дали уредникот ги брани интересите на менаџментот на медиумот, на скала од 1 до 5 (1=воопшто не ги брани; 5=целосно ги брани), за разлика од одговорите на претходните прашања јасно се издвојува еден одговор. Половина од испитаниците (50%) дале оценка 5 т.е. одговориле дека уредникот целосно ги брани интересите на менаџментот на медиумот. Следуваат 23% со оценка 4. Кумулативниот збир на согласување со изјавата е 73% што означува големо мнозинство, наспроти малцинство од 17% кои имаат неутрален став и само 3% кои сметаат дека уредникот не ги брани/воопшто не ги брани интересите на менаџментот.

Просечната оценка е 4,2, воедно и покажува највисок степен на согласување со ставот дека уредникот ги брани интересите на менаџментот на медиумот или пак, на одредени центри на мок., споредбено со бранењето на интересите на вработените или професијата во целост.

Став: Уредникош ги брани интересите на одредени центри на моќ.

На прашањето дали уредникот ги брани интересите на одредени центри на моќ, на скала од 1 до 5 (1=воопшто не ги брани; 5=целосно ги брани), една третина од испитаниците сметаат дека уредниците во целост ги застапуваат интересите на одредени центри на моќ., додека 26% од нив дале оценка 3. Просечната оценка е 3,4

Тестови на корелација¹

Постои позитивна корелација меѓу задоволството од состојбите во новинарството и перцепцијата за тоа дали уредникот ги штити интересите на вработените и професијата. Оние кои изразиле поголемо задоволство од тоа колку уредникот ги брани интересите на вработените новинари, во поголем степен се согласија со изјавата дека уредниците ги бранат интересите на професијата во целост.

Истовремено, постои негативна корелација меѓу степенот на согласување со изјавата дека уредникот ги брани интересите на новинарите и/или професијата наспроти интересите на менаџментот и/или центрите на моќ. Испитаниците кои во поголем степен се согласиле со изјавата дека уредникот ги брани интересите на менаџментот на медиумот, во поголем степен се согласиле и со тоа дека уредникот ги брани интересите на одредени центри на моќ.

Помеѓу перцепцијата дека уредникот ги брани интересите на вработените, односно интересите на професијата во целост и дека уредникот ги брани интересите на одредени центри на моќ, постои силна негативна корелација. Кажано поинаку, новинарите кои изразиле поголема согласност со ставот дека уредникот ги брани интересите на вработените или професијата во целост, во многу помал степен се согласуваат дека уредникот брани интереси на одредени центри на моќ.

Спирманов коефициент		П6. Колку сте задоволни со моменталната состојба на новинарството во Македонија?	П24_1: Уредникот ги брани интересите на вработените медиумски работници	П24_2: Уредникот ги брани интересите на професијата во целост	П24_3: Уредникот ги брани интересите на менаџментот на медиумот
П24_1: Уредникот ги брани интересите на вработените медиумски работници	Коефициент Sig.	.387** .000			
	Број на испитаници	297			
П24_2: Уредникот ги брани интересите на професијата во целост	Коефициент Sig.	.430** .000	.745** .000		
	Број на испитаници	297	298		
П24_3: Уредникот ги брани интересите на менаџментот на медиумот	Коефициент Sig.		-.343** .000	-.293** .000	
	Број на испитаници		294	294	
П24_4: Уредникот ги брани интересите на одредени центри на моќ	Коефициент Sig.	-.283** .000	-.584** .000	-.612** .000	.411** .000
	Број на испитаници	292	293	293	291

¹ Корелација е статистичка анализа која што го укажува степенот до кој промените кај едната варијабла се проследени со промени и на друга. Во зависност во која насока се промените, корелацијата може да биде позитивна или негативна. Позитивна корелација го означува степенот до кој варијаблите паралелно се зголемуваат или намалуваат; Негативна корелација го означува степенот до кој едната варијабла се зголемува додека другата паралелно се намалува

Наместо ЗАКЛУЧОК

Драмата на новинарството не е айсстрактна. Тaa е конкретна, жива „битова драма“ на новинариште и вработениште во медиумите.

Тоа е драма на самохрани мајки кои се согласуваат ќоловина од џлашата да им ја враќаат на сојсашвеникошт, за штој од тие џари да ги џлаши „хонорарциште“, тоа е џажнашта

еџисашенцијална ѕриказна на колеѓи со ио 40 години без ден работен стаж заштоа што цел живош работеле нејријавени, тоа се фактиште од кои самиште се срамиме јавно да ги изговориме. Фактиште за молчењешто, за недостоинсашвото, за ѹонижувањешто, за согласувањешто во име на „еџисашенцијашта“, во име на оној смешен износ што ќе донесеме дома. Се делаат оќази, се зашвораат работни месета, нови медиуми се јавуваат како проекти аќтивностии каде луѓето се буџетски ставки, а не вработени, па сејак се скрекни оши нешто работашт.

ДРАМАТА НА
НОВИНАРСТВОТО
НЕ Е АПСТРАКТНА.
ТАА Е КОНКРЕТНА,
ЖИВА „БИТОВА
ДРАМА“ НА
НОВИНАРИТЕ
И ВРАБОТЕНИТЕ
ВО МЕДИУМИТЕ

Во очиште на сојсашвенициште, но за жал се ѹочесшто и во очиште на уреднициште, медиумскиште работници веќе не се професионалци со знаење и џаленшт, штуку бројки кои лесно можат да бигаат прешкрапани и заменети со нови, а Ѣринцијиште на Ѣрофесијашта бајки за мали деца или убави ѕриказни за некое „друго време“.

Заштоа зборувањешто или ѹовикувањешто на сстановарди, на етика, на Ѣрофесионален иншегришт за многу колеѓи делува дури и како најреда. Заштоа што ги ѹошсејнува на недостоинсашвото што го живеаат секој ден. Со договори за

врабошуваче, ако воодушаво ѕи имааш, кои исщекуваат секој месец и кои сосема лесно можаш да не бидаш обновени, со јлаши во задоцнување, со усни аранжмани за рабоча кои можаш шолку лесно да њрекинаш, џо гесеш години сорабошка, со една шексаш ќорака џо мобилен.

Некој ќе рече дека е јака во сите секции, дека новинариште не се нешто џосебни и не заслужуваат да бидат издавоени од вкујнашта љриказна, но не е јака. Ефектиште од уништувањето на медиумската индустриска, нејзиното сведување на колонијален џосег џод контрола на еден или џовеке луди ексилоташори, џаулеризација на рабочната сила директно влијае на слободата на информирањето и изразувањето кои се претпоставка на сите други слободи и јемел на човечкото доспование.

Несигурнашта, слабо јлашена рабоча од новинариште јрави луѓе кои не можаш да се сиромасишаваш на љриписок, на автогарни имули или корупција. Нивнашта улога да бидат јротившежка на амбицииште за злоуборбата на мокшта, без оглед од која суштана ја се манифестира, е сведена на минимум.

Земја без медиуми кои имаат независна уредувачка јолишника, без оглед на извориште на финансирање, е земја во која новинарството јолека умира и цената за тоа ќе ја јлаши целото оиштесијво. За тоа јрашањето за сос тојбашта со медиумиште е јрашање за сите, а не само јрашање на новинариште, нивниште синдикаши и зруженија.

За тоа што кога новинариште се џодложени на манифулатија шие самите суштаваш извор на манифулатија, сензационализам, џовор на омраза, јлашеничко - намесишто информирање во јолза на јавен интерес.

За тоа што новинариште кои молчаат и кои се јлашат нема да ѕи џосишаваш клучниште јрашања и да ѕи соочаш мокнициште со нивнашта одговорност и кришника на нивното рабочење.

За тоа што малиште јлаши, јрофесионалната несигурност и лошиот суштавус ѕи обива и ѕи јроѓонува од јрофесијашта јаленшираните и храбриште, а јрофесионалната солидарност ја јрави невозможна. Се јомалку јрофесионалци со интелегиришето осуштаваш да ја бранаш јрофесијашта од „дојденциште“ јроѓаѓандисији, кои се заштакриваат заг благородната мисија на новинарството и џо џоѓанаш јавниот јросијор.

Пройаѓандисијичкиште медиуми не се ојасни само за тоа што во нив нема да ѕи видиште вистинскиште јрашања, исуштражувачкиште суштории, јемеште од јавен интерес. Тие се ојасни и заради тоа што делуваат деморализирачки, ја јасивизираат јавносита која зајаѓа во јолишничко јразноверије или резиџнираност, се навикнува незаконито да џо смета за

законишто или во најмала рака „нормално“. Таквиште медиуми ѝ убиваат духот, способноста да се реагира и да се сртвошиестави.

Ако криштичкото, слободно новинарство е стволб на демократијата, промотор на дебата, на размената на идеи и дежурен криштичар на злоубийствебата на властта, што гаш молчењето и игнорирањето на умирањето на новинарството со девизата дека „тоа не е наша работка“ сите учесници во јавниот живот, сите професии и сите агреси ѝ праат соучесници во убибањето на професијата што на сите им е необходима. И последиците ќе ѝ почусствуваат сите. Без исклучок.

Тамара Чусидис

